

Толас Радзілы

ШТОТЫДНЁВАЯ ГАЗЕТА ДЛЯ СУАЙЧЫННІКАЎ
ЗА МЕЖАМІ БАЦЬКАЎШЧЫНЫ

№13

(2519)

27 сакавіка 1997 г.

Выдаецца з 1955 г.

Цана 1 000 рублёў.

У СУТОКУ АРШЫЦЫ І ДНЯПРА

Беларускі горад Орша мае вельмі паважны ўзрост. Упершыню ён згадваецца ў "Аповесці мінулых гадоў" каля 1067 года. Орша, пабудаваная на натуральным узвышшы, у сутоку Дняпра і Аршыцы, была важным фарпостам на ўсходзе Полацкага княства. На месцы, дзе быў заснаваны горад, устаноўлены памятны знак (на першым здымку). Вось тое месца, дзе Аршыца ўпадае ў Дняпр (на другім здымку).

Фота Віктара СТАВЕРА.

(Працяг фотарэпартажу на 5-й стар.).

У ІМЯ СУСВЕТНАЙ РЭВАЛЮЦЫІ

БРЭСЦКІ МІР

З сакавіка 1918 года ў Брэст-Літоўску савецкая дэлегацыя ў поўнай адпаведнасці з рашэннем ВЦВК і ЦК РСДРП(б) без абмеркавання падпісала з Германіяй і яе саюзнікамі дагавор аб міры, па-сапраўднаму грабежніцкі з яе боку. У чым жа прычына такога рэзкага павароту ў знешняй палітыцы бальшавікоў? І якое ў сувязі з гэтым месца Брэсцкага міру ў нашай гісторыі!

Дэкрэт аб міры быў апублікаваны 28 кастрычніка (9 лістапада) у "Правде" і "Известиях ЦИК". Аднак урады ваюючых дзяржаў пакінулі савецкую прапанову без адказу. У гэтых умовах 7(20) лістапада Саўнарком аддаў загад вярхоўнаму гапоўнакамандуючаму рускай арміяй генералу Духоніну неадкладна звярнуцца да камандавання краін Чацвёртага саюза з прапановай прыпыніць ваенныя дзеянні ў мэтах адкрыцця мірных перагавораў. На наступны дзень нарком па замежных справах Л. Троцкі разаслаў тэкст дэкрэта паслам дзяржаў Антанты, прапанаваўшы неадкладна заключыць усеагульнае перамір'е і адкрыць мірныя перагаворы з краінамі германскага блока.

12(25) лістапада перагаворы аб перамір'і з праціўнікам пачалі часці 2, 3 і 5-й армій. На наступны дзень у перагаворы ўступілі парламенцеры, пасланцы галоўкаверхам. 14(27) лістапада згода германскага камандавання на афіцыйнае вядзенне перагавораў была атрымана. Да Германіі далучылася і Аўстра-Венгрыя.

Ужо на першым этапе перагавораў, што праходзілі ў Брэст-Літоўску з 20 па 22 лістапада (3—5 снежня), савецкая дэлегацыя ўнесла прапанову аб неадкладным звароце да ўсіх ваюючых краін, не прадстаўленых на перагаворах, з заклікам прыняць удзел у складанні ўмоў перамір'я на ўсіх франтах. Паколькі дэлегаты супраціўнага боку ўхіліліся ад адказу, савецкая дэлегацыя адмовілася падпісаць на данай стадыі перагавораў фармальнае перамір'е. Было прынята рашэнне

аб'явіць сямідзённы перапынак і прыпыніць ваенныя дзеянні на руска-германскім, руска-аўстрыйскім і руска-турэцкім франтах.

30 лістапада (13 снежня) перагаворы ў Брэст-Літоўску былі працягнуты. Найбольш востра паўстала на іх пытанне аб забароне перакідак германскіх войскаў з Усходняга фронту на Заходні на ўвесь час перамір'я. Нямецкае камандаванне лічыла гэтую ўмову непрымальнай, і савецкая дэлегацыя была вымушана ў першы ж дзень перагавораў звярнуцца ў Народны камісарыят замежных спраў па дадатковыя інструкцыі.

2(15) снежня быў падпісаны дагавор аб перамір'і паміж Расіяй, з аднаго боку, Балгарыяй, Германіяй, Аўстра-Венгрыяй і Турцыяй — з другога. Перамір'е ўстанаўлівалася на 28 дзён — з 4(17) снежня 1917 года па 1(14) студзеня 1918 года. Пасля яго заключэння бакі павінны былі пачаць мірныя перагаворы. Яны пачаліся ў Брэст-Літоўску 9(22) снежня.

Агульная лінія паводзін, за якую выступалі Ленін і ўсе іншыя лідэры партыі, заключалася ў тым, каб, усямерна зацягваючы мірную перадышку, максімальна выкарыстаць агітацыйныя магчымасці Брэста для далейшага і хутчэйшага набліжэння сусветнай рэвалюцыі.

Заслонай таямнічасці, недагаворанасці ахутаны многія моманты, звязаныя з дра-

(Заканчэнне на 4-й стар.).

ПТУШКІ, як найбольш вольныя істоты свету, заўсёды будзілі фантазію людзей. Па старажытных уяўленнях — "жавароначкі, прыляціце ды нам лецечка прынясіце", — яны на сваіх слабых крыльцах прыносялі вясну. Гэта нарадзіла ўнікальную з'яву спеўнай культуры Беларусі, прызыў птушчак у спеўнай форме гукання вясны. Звычайна яго інтанацыі з'яўляліся на ўсходзе Беларусі, адкуль узыходзіла сонца (гуканне існуе, зразумела, толькі ў гэтай частцы).

Сказанае раскрывае сэнс стала замацаванага ў народным календары свята Саракі, якое адзначаецца ў дзень веснавага раўнадзенства 22 сакавіка.

печывам у выглядзе птушчак ці іх лапкаў, якія называлі "галёпамі". Хто першы заўважыў бусла, той выходзіў яму насустрач са словамі: "Боцяні, боцяні! На табе галёпу, дай мне жыта капку!" Увогуле бусел, асабліва на Саракі, карыстаецца асаблівай павагай (легенда раскрывае сакрэт, што гэта чалавек, якому Бог даверыў мяшок з гадамі, а той з-за цікаўнасці развязаў яго, за што быў ператвораны ў бусла).

Па "галёпах" на Саракі дзяўчаты гадалі: клалі іх у рад і клікалі сабаку: у якім парадку ён іх будзе есці — так дзяўчаты будуць выходзіць замуж. Пры гэтым удзельнікі прыгаворвалі: "Вее, вее веснавы вецярок, прыйдзі, мой міпенькі,

НАРОДНЫЯ СВЯТЫ

СОРАК САРАКОЎ, СОРАК ВЫРАЯЎ

Пасля яго дзень становіцца большым за ноч, цяпло перамагае холад. Рызыкны выказаць меркаванне, што калісьці, у дахрысціянскія часы сонцапаклонніцтва, нашы продкі святкавалі ў гэты дзень Вялікдзень, які, як сімвал уваскрэсення прыроды, у хрысціянскія часы арганічна зліўся з уваскрэсеннем Хрыстовым і стаў па гэтай традыцыі перасоўным святам (сёпета ён будзе святкавацца 27 красавіка).

Дзеці, моладзь у дзень Саракі гукуюць вясну на высокіх горках, водзяць карагоды, падзяць гульні, асабліва з

дам табе галёп — з мёдам сычаным, з ласкаю дзівочаю".

На Саракі рабілі са снегу, калі яшчэ быў, або з саломы бабу, якую разрывалі-разбівалі і праганялі: "Ідзі, зіма, каб на дзевяць месяцаў ад нас лайшла". Пасля гэтага білі старыя гаршкі і пры абыходзе двароў кідалі іх на парог з прыгаворамі: "Гаспадыня, гаспадыня, кідай сваю пражу. Зіма ўжо праганяная, адчыняй свае дзверы, заві нас у госці". Гаспадыня частавала вестуноў вясны, якія пры гэтым спявалі.

(Заканчэнне на 8-й стар.).

ВЕСТКІ З БЕЛАРУСІ

ВЕСТКІ З БЕЛАРУСІ

ВЕСТКІ З БЕЛАРУСІ

3 ПЕРШЫХ ВУСНАУ

**УМЯШАННЕ
ВА ЎНУТРАНЫЯ СПРАВЫ
ДЗЯРЖАВЫ
НЕДАПУШЧАЛЬНАЕ**

“Рэспубліка Беларусь — суверэнная дзяржава, і мы не дазволім, каб замежныя грамадзяне фінансавалі апазіцыю або ўдзельнічалі ў беспарадках”. Так пракаментаваў факт выдварэння з краіны выканаўчага дырэктара Беларускага фонду Сораса грамадзяніна ЗША Пітэра Берна Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка. Аб гэтым ён заявіў 18 сакавіка на сустрэчы з кіраўнікамі рэспублікі мінулых гадоў.

16 сакавіка 1997 года ў аэрапорце Мінск-2 выканаўчаму дырэктару Беларускага фонду Сораса грамадзяніну Злучаных Штатаў Амерыкі Бэрну Пітэру Джорджу кампетэнтнымі органамі было адмоўлена ва ўездзе ў Рэспубліку Беларусь.

Падставай для прыняцця такога рашэння з’явілася дзейнасць пана Берна, несумяшчальная са статусам яго знаходжання ў Рэспубліцы Беларусь як грамадзяніна замежнай дзяржавы.

Гэта пацвярджалася неаднаразовымі парушэннямі панам Бэрнам заканадаўства краіны знаходжання, у тым ліку асабістым удзелам яго, прадстаўніка грамадскай непалітычнай арганізацыі, у праводзімых у г. Мінску несанкцыянаваных масавых акцыях. Гэта не можа быць расцэнена інакш, як умяшанне ва ўнутраныя справы суверэннай дзяржавы.

Прэзідэнт адзначыў, што не хацеў бы, каб рашэнне беларускіх уладаў па гэтым канкрэтным выпадку ўспрымалася кіраўніцтвам ЗША як мэтанакіраваная акцыя. У той жа час ён паведаміў, што такія меры і ў далейшым будуць прымяняцца ў адносінах да замежных гасцей, якія ўмешваюцца ва ўнутранае жыццё нашай краіны, чымі б грамадзяніны яны ні былі — ЗША, Расіі або іншых краін.

Аляксандр Лукашэнка сказаў, што ў бліжэйшы час органы дзяржаўнага кантролю маюць намеры правесці дзейнасць шэрагу фондаў, у тым ліку і чарнобыльскіх, і ў далейшым праінфармаваць грамадзян рэспублікі аб выніках гэтых праверак.

Не адмаўляючы права апазіцыі мець уласныя перакананні і выказваць сваю думку, Прэзідэнт разам з тым падкрэсліў, што гэта павінна адбывацца ў цывілізаванай форме. Улады ўлічваюць заяўкі палітыкаў, прадастаўляючы ім месцы для правядзення мітынгаў, пікетаў, іншых акцый. Аднак кіраўніцтва краіны не мае намеру пакідаць без увагі шумныя несанкцыянаваныя працэсі, якія дэстабілізуюць сітуацыю ў сталіцы і іншых рэгіёнах.

ДЭМАРШ

**ДЗЯРЖДЭПАРТАМЕНТ ЗША
ВЫКАЗАЎ ПРАТЭСТ
У СУВЯЗІ З ВЫСЫЛКАЙ
ПІТЭРА БЕРНА**

Прэс-сакратар Дзярждэпартаменту ЗША Нікалас Бернс зрабіў заяву з выпадку затрымання і высылкі з Беларусі 17 сакавіка выканаўчага дырэктара Беларускага фонду Сораса Пітэра Берна.

У заяве выказана шкадаванне ў сувязі з інцыдэнтам і ўказваецца на тое, што Пасольствам ЗША ў Беларусі і Дзяржаўным дэпартаментам Злучаных Штатаў былі накіраваны пратэсты беларускаму кіраўніцтву.

“Арганізацыя, якую ўзначальваў Пітэр Бэрн, падтрымлівае дэмакратычныя рэформы, незалежныя сродкі масавай інфармацыі, культурныя і адукацыйныя праекты, — гаворыцца ў заяве. — ЗША падтрымліваюць намаганні Фонду Сораса і лічаць, што гэта падзея не правядзена нічога добрага для дэмакратыі ў Беларусі”. У далейшым, лічыць Нікалас Бернс, адносіны ЗША да Беларусі будуць вызначацца ў першую чаргу дзеяннямі беларускага кіраўніцтва.

РЫХТУЕЦЦА ЭКСПЕДЫЦЫЯ

**ПЕРШАЯ
БЕЛАРУСКАЯ АРКТЫЧНАЯ**

Поўным ходам ідзе падрыхтоўка да Першай беларускай арктычнай экспедыцыі, якая стартуе ў канцы сакавіка ў раёне архіпелага Паўночная Зямля.

Як сказаў кіраўнік данага арктычнага падарожжа прэзідэнт фонду падтрымкі экстрэмальных экспедыцый “Полюс” Уладзімір Драбо, беларускія палярнікі маюць намер у акваторыі Карскага мора і Паўночнага Ледавітага акіяна адпрацаваць тэхніку і тактыку перамяшчэння па дрэйфуючых льдах. Незвычайнасць экспедыцыі заключаецца ў тым, што яе ўдзельнікі будуць рухацца на адным пневматычным ўсюдоходзе і двух пневматычных трохколавых матацыклах, якія сабраны і сканструаваны ў Беларусі.

Асноўная мэта гэтага падарожжа — сумесна з расійскімі палярнікамі падрыхтавацца да Першай расійска-беларускай трансарктычнай экспедыцыі, намечанай на наступны год. У час яе правядзення беларусы і расіяне ўпершыню ў свеце, дзейнічаючы ў аўтаномным рэжыме, наспрабуюць, стартуючы ад берагоў Расіі, праз Паўночны полюс дасягнуць канадскага вострава Уорд-Хант. Аднак залог паспяховага праходжання трансарктычнага маршруту залежыць ад таго, наколькі ўдала пройдзе экспедыцыя гэтага года. Варта адзначыць, што яна адобрана і падтрымана беларускім Міністэрствам спорту і турызму, Міністэрствам Расійскай Федэрацыі па справах грамадзянскай абароны, надзвычайных сітуацыях і ліквідацыі вынікаў стыхійных бедстваў, а таксама Беларускай тэлеграфнай агенц-

«БЕЛАРУСКАЯ КНИГА - 96»

У Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі прайшла выстава “Беларуская кніга-96”. Экспазіцыя — своеасаблівая справаздача кніжных выдавецтваў рэспублікі за выпушчанае ў свет у мінулым годзе. Выпускам друкаванай прадукцыі ў 1996 годзе ў рэспубліцы займаліся дзевяць дзяржаўных выдавецтваў і больш за 100 выдаўцоў-арганіза-

цый розных форм уласнасці, а таксама міністэрствы і ведамствы. Імі выпушчана 3 809 кніг і брашур тыражом 59,1 мільёна экзэмпляраў.

У рэспубліцы адзначалася павелічэнне выпуску навукова-папулярнай, вытворчай, дзіцячай, даведачнай літаратуры, выданняў для адпачынку і змяшэнне колькасці навуковых, вучэбна-метадычных, інфармацыйных

і рэкламных выданняў. На беларускай мове ў мінулым годзе выпушчана 598 кніг і брашур тыражом амаль дзевяць мільёнаў экзэмпляраў, а кніг для дзяцей выдадзена 17,1 мільёна экзэмпляраў 512 назваў.

Паспяхова вырашаліся дзяржаўнымі выдавецтвамі задачы па найбольш поўнаму забеспячэнню бібліятэк рэспублікі і асабліва школьных

бібліятэк сацыяльна важнымі выданнямі. Адноўлена выдавецтва серыі “Школьныя бібліятэка” і выпушчана ўжо 72 кнігі гэтай выдатнай і патрэбнай у школьных бібліятэках літаратуры. Падрыхтоўку і выпуск гэтай серыі ўзяў на сябе Дзяржкамтэт па друку.

НА ЗДЫМКАХ: у час адкрыцця выставы “Беларуская кніга-96”.

АДУСЮЛЬ ПАКРЫСЕ

У ЭКАНОМІКУ Беларусі летась было інвэсціравана 27,3 мільярда рублёў. Гэта на 10 працэнтаў менш, чым у 1995 годзе. Усяго ж з 1991 года аб’ём капіталаўкладанняў скараціўся больш чым у тры разы.

ПАДПІСАНЫ кантракт паміж Аршанскім ільнокамбінатам і сусветна вядомай холдынгавай кампаніяй “Цэп-тэр-Інтрэнацыянал”. Сума кантракта — каля 1 мільёна долараў. Праз “Цэп-тэр” пра аршанскія лянныя вырабы даведаюцца ў 35 краінах свету, і беларускія вырабы зоймуць дастойнае месца на знешнім рынку.

АДЗІНЫ дзень інфармавання насельніцтва прайшоў у Мінскай вобласці. Ён праводзіўся ў форме семінара і нагадаў былія саветыя палітдні. Прадстаўнікі выканаўчай улады, кіраўнікі розных вытворчых сельскагаспадарчых структур разгледзелі праблемы падрыхтоўкі да веснавой сьвібы.

АДКРЫЦЬ новы бізнес-цэнтр у Гродне вырашылі Міжнародная фінансавая карпарацыя (МФК) і Брытанскі фонд ноў-хаў.

Гэта ўжо другое аналагічнае мерапрыемства, якое будзе арганізавана ў рамках праекта “Падтрымка прыватнага прадпрыемства ў Беларусі”. Першы бізнес-цэнтр быў створаны ў Брэсце год таму. За гэты час яго паслугі выкарысталі больш як 250 малых і сярэдніх прадпрыемстваў. Спецыялісты цэнтру прынялі ўдзел у распрацоўцы больш як 20 інвэстыцыйных праграм, агульная сума фінансавання па якіх складала 3,5 мільёна долараў ЗША.

НОВАЕ развіццё атрымала супрацоўніцтва паміж гарадамі-пабрацімамі — галандскім Эйндховенам і Мінскам. Мэры абодвух гарадоў падпісалі пагадненне аб стварэнні ў Мінску спецыяльнага Бюро па экалагічных кансультацыях — цэнтру па перадачы галандскага вопыту ў галіне аховы навакольнага асяроддзя.

У МІНСКУ правахоўнымі органамі быў затрыманы карэспандэнт аднаго з беларускіх часопісаў. Сцвярджаючы, што ён валодае нейкай “сакрэтнай” інфармацыяй, малады чалавек спрабаваў атрымаць у кіраўніка спраў Прэзідэнта Івана Ціцянкова буйную суму долараў за прадастаўленне “доказаў”, якія быццам бы ёсць у яго і датычацца бяспекі Прэзідэнта.

Як стала вядома, цяпер карэспандэнт вызвалены з падварты пад падпіску аб нявыездзе. Па меры завяршэння следства матэрыялы па гэтай справе будуць перададзены ў суд. Няўдачліваму аматару пагуляць у вялікія дзяржаўныя “змовы” інкрымінуецца спроба ашуканства ў асабліва буйных памерах.

СУПРАЦОЎНІКІ шэрагу лабараторый Інстытута фізікі Акадэміі навук Беларусі не разлічваюць на атрыманне зарплат за сакавік. Яшчэ ў лютым вучоныя далі распіскі аб сваёй згодзе працаваць за 35 працэнтаў месячнага акладу. Сёння сярэдня афіцыйная зарплата ў інстытуце не перавышае 1 мільён 300 тысяч рублёў. Магчыма, што і даследаванні па чарнобыльскай тэматыцы, якія праводзіў інстытут, будуць згорнуты па прычыне недастатковага фінансавання.

ГОРАД ЛЕПЕЛЬ стаў членам Міжнароднага аб’яднання фальклорных асацыяцый. Тут створана рэгіянальнае аддзяленне Саюза майстроў Беларусі, якім кіруе Уладзімір Пасмурэц. Майстры народных промыслаў Лепельшчыны бралі ўдзел у першай нацыянальнай выставе народнай творчасці “Ганчарнае кола-96”. У мясцовым Доме рамёстваў ствараецца кабінет-музей традыцыйнага майстэрства.

КАБ НЕ ЕХАЦЬ У МАГІЛЁЎ

Дзіцячую стаматалагічную паліклініку з тэрапеўтычным, хірургічным, артадэнтэчным кабінетамі юныя бабруйчане атрымалі ў адрамантаваным унікальным будынку, які ўжо больш за 100 гадоў быў медыцынскай установай і з’яўляецца помнікам архітэктуры XIX стагоддзя. У гэтым будынку, аснашчаным гомсельмашаўскімі стаматалагічнымі комплексамі “Белдэнт”, створаны артадэнтэчны цэнтр для дзяцей з раёнаў Бабруйскага рэгіёна. Цяпер адпала неабходнасць ехаць у Магілёў, каб выправіць невялікі дэфект ці скарэціраваць рост зубоў.

НА ЗДЫМКАХ: будынак паліклінікі — помнік архітэктуры XIX стагоддзя; у лячэбным кабінэце.

СУСВЕТНЫ ДЗЕНЬ МАЛІТВЫ

**МІНЧАНКІ ДАЛУЧЫЛІСЯ
ЎПЕРШЫНЮ**

У Сусветны дзень малітвы жанчын, які штогод адзначаецца 7 сакавіка, да веруючых маці і сёстраў з розных краін упершыню далучыліся мінчанкі. Гэтая акцыя служыць мэтам духоўнага аднаўлення, падкрэслівае дружалюбнасць прадстаўнікоў розных канфесій. Беларускія жанчыны, прымаючы эстафету салідарнасці ўсіх прыхаджан свету, у гэты дзень запрасілі сваіх суайчынніц на плошчу Свабоды сталіцы, каб разам заклікаць да гуманізму, міласэрнасці і справядлівасці. Ініцыятарам правядзення пікета стала Беларускае асацыяцыя працоўных жанчын у партнёрстве з іншымі жаночымі арганізацыямі рэспублікі.

«НАРОДЫ СТАМІЛІСЯ ЖЫЦЬ У РАЗАРВАНЫМ, НАПОЎНЕННЫМ МЫТНЯМІ І ГРАІЦАМІ СВЕЦЕ»

Выступленне Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь А. ЛУКАШЭНКІ
на III Кангрэсе народаў СССР 16 сакавіка 1997 года

16 сакавіка, напярэдадні чарговай гадавіны савецкага рэферэндуму 1991 года па захаванню СССР, у сталіцы Беларусі прайшоў III Кангрэс народаў СССР. Першыя два праводзіліся ў Маскве. Гэты кангрэс быў праведзены, як зазначалі яго арганізатары, пры «маральнай і арганізацыйнай падтрымцы Адміністрацыі Прэзідэнта Беларусі». Кангрэс вітаў і затым выступіў на ім. А. Лукашэнка.

Дарагія сябры!

Я горача і сардэчна вітаю вас на нашай беларускай зямлі.

Вы прыехалі ў горад-герой Мінск з усіх куткоў былога СССР — яшчэ зусім нядаўна адзінай, вялікай і магутнай дзяржавы.

Той краіны, якая выстаяла і перамагла ў самай страшнай і кровапралітнай у гісторыі чалавечтва вайне.

Краіны, брацкія народы якой у адзіным парыве ў небывала сціслыя тэрміны ўзнялі з руін і папалішчаў разбураныя гарады і вёскі, аднавілі народную гаспадарку.

Краіны, якая ўпершыню ў гісторыі чалавечай цывілізацыі паслала ў космас першы штучны спадарожнік Зямлі і касманauta.

Краіны, чыімі дасягненнямі ў развіцці эканомікі, навукі і культуры ўсе мы па праву ганарыліся і ганарымся цяпер.

І я сёння сярод вас таму, што, як і большасць грамадзян маёй роднай Беларусі, быў і застаюся перакананым прыхільнікам стварэння магутнага абноўленага Саюза суверэнных брацкіх дзяржаў. І гэта не кан'юнктура. З гэтым я ішоў да ўлады, на гэтым стаю і цяпер.

Доўгі час у нас былі агульны лёс, агульны інтарэсы і мэты. Мы з гонарам выходзілі з цяжкіх выпрабаванняў і дабіваліся перамогі ў будаўніцтве новага жыцця. Наша дружба і непарушная сувязь правяраемы часам.

У Савецкім Саюзе было шмат добрага: даступная адукацыя, медыцына, забяспечаная старасць. Дзеці самых розных нацыянальнасцей раслі ў агульнай сям'і народаў.

Не існавала праблемы занятасці. Узяць, напрыклад, беларусаў. Яны працавалі і на Поўначы, і на Далёкім Усходзе, і ў Сярэдняй Азіі, і на Украіне. Ва ўсіх рэспубліках яны сустракалі самыя цёплыя, сардэчныя прыём, адчувалі сябе, як дома.

Так, у нас быў агульны дом, адна Радзіма — Савецкі Саюз. Савецкі чалавек жыў з упэўненасцю ў заўтрашнім дні, з аптымізмам глядзеў у будучыню.

На жаль, на рубяжы новага тысячагоддзя палітыкам не хапіла волі і грамадзянскай мудрасці, каб абараніць сумесныя завабы. Мы сёння саромеемся свайго мінулага. Ганьба ўсім тым, хто саромеецца свайго гісторыі, няхай нават часам няправільнай і памылковай.

У той час узяло верх імкненне да самастойнасці. Пышнымі цветам расцвілі і «набралі абароты» розныя міфы. Я лічу, што самым шкодным з іх быў міф аб «няроўнасці рэспублік», што хтосьці кагосьці «корміць» і «ўтрымлівае».

Палітыкі не здолелі ажыццявіць рэформы, выйсці на новыя рубяжы, не страчваючы заваяванага.

Нямала з'явілася і тых, хто вырашыў нагрэць рукі на дзяльбе ўласнасці і ўлады. Мы шмат часам гаворым аб прычынах развалу Савецкага Саюза, мяркуючы, што ў аснове развалу гэтай вялікай дзяржавы ляжаць унутраныя прычыны. Гэта няпраўда. Чаму мы, палітыкі, не зрабілі ўсё магчымае, каб за-

хаваць гэту краіну? Развал Савецкага Саюза — гэта перш за ўсё знешнія фактары. Я ў гэтым перакананы быў раней, перакананы і сёння.

Пачаўся парад суверэннасці, «самастойнасці і незалежнасці». Лічылася, што «суверэннасць» вырашыць усе праблемы.

Вынікі добра вядомыя. Разрыў гаспадарчых сувязей выклікаў рэзкае зніжэнне вытворчасці і, самае страшнае, рост беспрацоўя. Тысячы працоўных у адно імгненне аказаліся жабракамі. Месяцамі, а то і гадамі ў многіх рэгіёнах былога Савецкага Саюза мільёны людзей не атрымлівалі працаў і потым заробленае.

Паўсюдна зніжаецца ўзровень жыцця простых людзей, з'явілася пагроза фізічнаму выжыванню народаў. То тут, то там успыхваюць міжнацыянальныя канфлікты і войны. Мы вельмі шмат дэбатуюць у разважаннях, што можна праціпаваць прасоўванню НАТО на Усход. Беларусь заявіла гэтай палітыцы рашучае «не». Таму што пашырэнне НАТО прывядзе да таго, што гэты агрэсіўны блок наблізіцца непасрэдна да граніц нашай дзяржавы. Мы не хочам апынуцца зноў на разломе, на вастрыі процістаяння, як гэта было ў гады другой сусветнай вайны. І гэта пазіцыя не толькі Лукашэнка, гэта пазіцыя ўсяго беларускага народа.

Самае горкае і сумнае, да чаго прывяло разбурэнне Савецкага Саюза, — гэта духоўнае спусташэнне людзей, і ў першую чаргу — моладзі, страта аптымізму, веры ў будучыню і адзін у аднаго. Так далей жыць нельга.

Але, як кажуць, няма ліха без добра.

Вопыт апошніх гадоў, сама гісторыя, якая вяршыцца на нашых вачах, паказваюць, што вырашаць праблемы, якія паўстаюць перад дзяржавамі, паасобку не змогуць нават самыя магутныя, развітыя краіны, якія валодаюць вялікімі прыроднымі рэсурсамі.

Настаў час сказаць: эйфарыя ад «самасцінасці» прайшла. Народы стаміліся жыць у разарваным, напоўненым мытнямі і граніцамі свеце. Цвярозыя палітыкі павінны разумець, што без аб'яднання нам не стварыць магутнай эканомікі, якая магла б вытрымаць канкурэнтыя нацыі іншых эканамічных супольнасцяў і ўстаць перад іх экспансіяй на наш рынак.

Усім вам добра вядомы ініцыятывы Рэспублікі Беларусь, якая выступае за аб'яднанне народаў на новай аснове і ў такой форме, якая адпавядае сённяшнім рэаліям.

Ядром інтэграцыйных працэсаў выступае сёння Супольнасць Беларусі і Расіі.

Відаць, сімвалічна, што на беларускай зямлі, дзе Савецкі Саюз закончыў свой шлях, узнік найбольш магутны імпульс да новага яднання.

Пытанне ў тым, па якім шляху ісці, у якім напрамку рухацца? Давайце будзем рэалістамі. Да нядаўняга мінулага вяртання няма. Аднавіць той Савецкі Саюз, які існаваў да 1991 года, па многіх прычынах, як аб'ектыўных, так і ў асноўным суб'ек-

тыўных, проста немагчыма. Калі ўцягнемся ў бясплённыя спрэчкі і дыскусіі па гэтым пытанню, то страцім час, навярстаць які не зможам.

Што ж нам застаецца рабіць? Няма сэнсу «прыдумваць веласіпед». Трэба ісці па шляху, які выбралі цывілізаваныя краіны, выкарыстоўваюць лепшыя сусветны вопыт інтэграцыі, праводзіць тую палітыку, што адпавядае агульнасусветным тэндэнцыям развіцця.

У рамках Еўрапейскага саюза паспяхова і эфектыўна нарошчвае патэнцыял Еўрапарламент і Савет Міністраў, сфарміраваліся адзіны грашовы саюз і мытная прастора. На чарзе з'яўленне адзінай еўрапейскай валюты.

Аднак толькі мы заявілі аб стварэнні наднацыянальных органаў у рамках беларуска-расійскай інтэграцыі, як у Еўропе асобныя палітыкі пачалі выказвацца супраць гэтага. У гэтым праявіліся дваіныя стандарты ў падыходах да Супольнасці Беларусі і Расіі. Паўныя сілы хочучы, каб мы і далей трымаліся паасобку, расцягваюць нашы народы ў розныя бакі адзін ад аднаго. Я перакананы: калі мы і далей пойдзем па шляху раз'яднання, то ўсім нам будзе кепска.

Пашырэнне агульнаеўрапейскіх структур ідзе добраахвотна, і краіны — члены ЕС — не бачаць у гэтым ушчамлення сваіх нацыянальных інтарэсаў.

Практычную рэалізацыю сваёй новай глабальнай палітыкі пачалі ЗША. Са студзеня 1994 года ўступіў у сілу дагавор аб Паўночнаамерыканскай зоне свабоднага гандлю (НАФТА). Ён аб'яднаў тры краіны — ЗША, Мексіку, Канаду. На долю гэтых краін прыпадае 20 працэнтаў сусветнага гандлю.

Але ЗША ў развіцці агульнаамерыканскай інтэграцыі ідуць далей. У канцы 1994 года ў Маямі адбылася сустрэча 34 кіраўнікоў дзяржаў Заходняга паўшар'я, дзе дасягнута пагадненне аб стварэнні на тэрыторыі ад Аляскі да Вогненнай Зямлі «Панамерыканскай зоны свабоднага гандлю».

У лістападзе 1994 года ў інданезійскім горадзе Богары адбылася сустрэча кіраўнікоў 18 краін, дзе ў рамках арганізацыі (АТЭС) абмяркоўваліся планы ўтварэння буйнейшай у свеце зоны свабоднага гандлю без мытных і ўнутраных бар'ераў.

ЗША прыкладаюць значныя намаганні да стварэння паўнацэннай прасторы, дзе пражывае 40 працэнтаў насельніцтва Зямлі і цяпер вырабляецца палова сусветнага валавога прадукту.

Інтэнсіўна развіваюцца інтэграцыйныя працэсы на вялікай тэрыторыі Афрыкі ў рамках праекта стварэння «Афрыканскага агульнага рынку», у Савецце па супрацоўніцтву арабскіх дзяржаў Персідскага заліва, Арганізацыі супрацоўніцтва цэнтральнаазіяцкіх дзяржаў.

Такія факты. І ад гэтых фактаў нікуды не дзенешся. Яны, як вядома, упартая рэч.

Але як толькі беларускі Прэзідэнт заявіў аб паскарэнні інтэграцыі на постсавецкай прасторы — інтэграцыі рэальнай, эфектыўнай, а не ўяўнай і пад-

манлівай, як на мяне накінуліся на Захадзе і Усходзе, на Поўначы і Поўдні. І колькі ў сувязі з гэтым распаўсюджваецца недарэчных чутак, домыслаў і небыціц! Несумленныя палітыкі і прадажныя журналісты нават дагаварыліся і дапісаліся да таго, што Лукашэнка быццам бы прымярае сабе шапку Манамаха. З усёй адказнасцю заяўляю: мяне выбраў беларускі народ, самы мудры і таленавіты народ, і пакуль ён мне давярае — я буду Прэзідэнтам гэтага народа!

Гэта сведчыць, як адзначалася вышэй, што ў сучаснай палітыцы, як у глабальнай, так і рэгіянальнай, усё ярчэй праяўляецца дваіны стандарт.

Для адных — збліжэнне і працвітанне.

Для другіх — размежаванне, канфлікты, кроў і гора.

Нельга рабіць выгляд, што не існуе сіл процідзеяння інтэграцыйным працэсам. Яны ёсць ва ўсіх рэспубліках, у тым ліку і ў нас, у Беларусі. Гэта тыя, хто лье бруд на нашу рэспубліку, выязджаючы ў замежныя ваіжы, спрабуе аказаць націск на разважныя палітыкаў як на Захадзе, так і на Усходзе.

Многія з вас бачылі па тэлебачанні выступленні апазіцыі ў г. Мінску 15 сакавіка. Сродкі масавай інфармацыі, асабліва расійскія, з усіх сіл падносяць гэтыя падзеі як акцыю масавага пратэсту. Які гэты масавы пратэст? Калі фашыстваючыя нацыяналісты змаглі сабраць пад свае сцягі ўсяго 4 тысячы маніфэстантаў. І гэта ў адзінаццацімільённай рэспубліцы. Марныя патугі. Асабліва на фоне лозунгаў і патрабаванняў, што зыходзяць ад «пратэстантаў»: «Рушым у Еўропу!», «Далоў аб'яднанне з Расіяй!» і да таго падобнае.

І як гэта ні сумна, сярод гэтых рэакцыйных, разбуральных сіл у Беларусі аказалася і частка людзей, якія называюць сябе «левымі» — я маю на ўвазе групую так званых камуністаў.

Аб гэтым сведчыць і іх удзел у апошніх акцыях, якія праводзіць непрымірымая фашыстваючая антыпрэзідэнцкая апазіцыя Беларускага народнага фронту.

Справа дайшла да таго, што ўчора асобныя лідэры камуністаў прымапі ўдзел у непрыстойным шабашы, калі на вачах у нічым не занятай публіцы і тэлекамер быў парваны і растапаны Дзяржаўны сцяг Рэспублікі Беларусь — сапраўдная святыня нашага народа. Той, савецкі сцяг, які беларусы вярнулі сабе на ўсенародным рэферэндуме замест прынятага пры Шушкевічу штандара часоў кайзераўскай і гітлераўскай акупацыі.

І ў гэтых людзей сёння хапае сумлення гаварыць аб нейкіх сяброўскіх пачуццях да народаў Расіі, іншых брацкіх народаў.

Я ўпэўнены, што сёння нікому не патрэбны гучныя заявы і антыдзяржаўныя заклікі. Сёння патрэбна канкрэтная справа.

Разбуральнікам усіх масцей трэба нарэшце ўсвядоміць: Еўразія, што разбягаецца ў розныя бакі і займае адну шостую частку зямной сушы, — працэс і небяспечны, і ненатуральны.

Думаю, што цвярозыя аналітыкі добра разумеюць, што інтэграцыя постсавецкай прасторы — адзіны шлях да міру і

стабільнасці, у тым ліку і для Захаду.

Як вы ведаеце, цяпер, зыходзячы з эканамічных і палітычных рэалій, выдзяляюцца тры ўзроўні інтэграцыі: першы, найбольш высокі, паміж Беларуссю і Расіяй. Другі ўзровень вызначаны Дагаворам паміж Беларуссю, Казахстанам, Кіргізіяй і Расіяй — Саюзам чатырох. І нарэшце трэці — гэта Садружнасць у рамках СНД.

Аднак будзем да канца шчырымі: цяперашняя СНД — хутчэй бачнасць, чым рэальнасць. На жаль, аб інтэграцыі больш гаворыцца, чым робіцца. Да гэтага часу не створаны эфектыўныя трансдзяржаўныя структуры.

Палітыкам яўна не хапае волі, каб правесці ў жыццё тое, што яны нястомна дэкларуюць.

Толькі палітычная воля і эфектыўная ўлада могуць давесці справу аб'яднання дзяржаў да заканамернага выніку.

І калі ў бліжэйшы час Садружнасць не атрымае імпульсу да рэальнага аб'яднання, то рэінтэграцыйныя працэсы стануць нормай і могуць яшчэ больш узмацніцца.

І ўсё ж у гэтым пытанні я аптыміст.

Галоўная падстава для аптымізму — гэта развіццё Супольнасці Беларусі і Расіі і перш за ўсё — праз умацаванне прававой асновы Супольнасці.

Упэўнены, што чарговы прарыв ва ўзаемаадносінах дзвюх брацкіх дзяржаў адбудзецца 2 красавіка — у дзень першай гадавіны з часу падпісання Дагавора аб стварэнні Супольнасці.

Прарыв у нашых адносінах павінен ісці не столькі ад інтарэсаў ведамстваў, колькі ад інтарэсаў простага чалавека.

Хочацца верыць, што добры прыклад яднання Беларусі і Расіі паслужыць добрым урокам для будучыні іншых незалежных дзяржаў, якія сёння існуюць на велізарных прасторах калісці вялікай і чужоўнай краіны — Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік.

Гады «незалежнасці» адначасна выявілі галоўнае.

Альтэрнатывы самай глыбокай і цеснай інтэграцыі быць не можа, як і не можа быць аўтаматычнага вяртання да Савецкага Саюза ў той форме, у якой ён доўгія гады існаваў.

Дарагія сябры!

Я прыйшоў да вас не як да прадстаўнікоў палітычных партый і рухаў, а як да сваіх братоў і сясцёр, да прадстаўнікоў усіх народаў, якія жылі нядаўна дружна ў вялікай краіне.

Галоўны закон гісторыі — гэта пастаянны рух наперад. Застой азначае гібель дзяржавы і знікненне народаў, якія яе населяюць. Як гаварыў класік: «Прамаруджванне смерці падобна».

Я выказваю глыбокае задавальненне тым, што ў гэты пазыўны працэс яднання ўсё шырэй і шырэй уключаюцца самі народы. Сведчанне таму — ваш кангрэс, на якім прысутнічаюць прадстаўнікі рабочых, сялян, інтэлігенцыі, пасланцы партый і грамадскіх аб'яднанняў брацкіх рэспублік. Глыбока перакананы, што III Кангрэс народаў СССР унясе свой уклад у рух нашых народаў адзін да аднаго, у пошук эфектыўных формаў інтэграцыі.

Поспехаў вам у гэтай высакароднай і святой справе!

(Заканчэнне.
Пачатак на 1-й стар.)

матычнымі падзеямі, што папярэднічалі заключэнню Брэсцкага міру. У летніце мірных перагавораў ніяк не адзначаны дзень 29 лістапада (12 снежня) 1917 года. А між тым менавіта ў гэты дзень, у разгар перагавораў, абарвалася жыццё аднаго з яго удзельнікаў.

Размова ідзе пра У. Скалона. У гістарычнай літаратуры, нават у спецыяльных манаграфічных даследаваннях, якіх-небудзь даных пра Скалона адсутнічаюць. Дык хто ж ён такі і якая яго роля ў гэтых падзеях, што папярэднічалі падпісанню ў сакавіку 1918 года ганебнага міру?

Уладзімір Яўстаф'евіч Скалон нарадзіўся 28 лістапада 1872 года, паходзіў з дваран Магілёўскай губерні. У 1887 годзе быў залічаны ў Пажаскі корпус, які скончыў з адзнакай, за што яго імя было занесена на мармуровую Дошку гонару. Пасля выхаду з корпуса быў узведзены ў падпаручнікі праслаўленага гвардзейскага Сямёнаўскага палка. У 1898 годзе з адзнакай скончыў Акадэмію Генеральнага штаба. Першую сусветную вайну Скалон сустрэў у чыне генерал-маёра пры Вярхоўным Галоўнакамандуючым. 8(21) лістапада 1917 года генерал Дэтрыйхс, у будучыні актыўны паплекнік адмірала Калчака, перадаў Скалону сваю пасаду генерал-квартирмейстра пры Вярхоўным Галоўнакамандуючым.

20 лістапада, як вядома, у Брэст-Літоўску пачаліся мірныя перагаворы. Ужо ў ходзе іх па прапанове Леніна ў склад дэлегацыі было вырашана ўключыць групу экспертаў па аднаму афіцэру ад Стаўкі, ад ўсё франтоў, ад Балтыйскага і Чарнаморскага флатаў. Скалон на гэтых перагаворах прадстаўляў Стаўку.

29 лістапада (12 снежня) эксперты прыбылі ў Брэст-Літоўск. У гэты ж дзень Скалон застрэліўся.

Як жа гэта адбылося? Захаваліся ўспаміны. Адны з іх належаць саўвядомым ваеннаму дзеячу, у мінулым таварышу па службе Скалона, Аляксандру Самойлу і былі апублікаваны ў 1958 годзе. Іншыя ўбачылі свет намога раней і належалі падпалкоўніку Фоке, прадстаўніку Паўночнага фронту, і выйшлі ў Берліне ў 1930 годзе.

Або два аўтары сведчаць, што ў 15 гадзін дэлегацыя сабралася на прыватную нараду, у разгар якой Скалон раптоўна застрэліўся. Па сведчання Самойла, гэтая трагічная падзея была пэўным чынам вытлумачана кіраўніком нямецкай дэлегацыі генералам Гофманам, а значыць, і ўсімі немцамі ў Брэсце. Як паведамляе мемуарыст, Гофман пры знаёмстве з ім, калі Самойла быў вымушаны замяніць загінутыша Скалона, усклікнуў: «А! Значыць, вы назначаны замяшчаць беднага Скалона, якога давалі ваши большавікі! Не вынес небарака ганьбы сваёй краіны!» Для Самойла неразумелая «фантазія» Скалона — выбраць такі час, месца і нават момант, каб скончыць з «ганьбай краіны». Фоке таксама думаў, што рашэнне пакараць з сабой было для генерала не загадзя абдуманым, а раптоўным.

Некаторыя схільныя былі думаць, што адной з прычын, якая неяк магла б вытлумачыць трагедыю, з'яўляецца пісьмо, атрыманае Скалонам у дзень смерці ад нейкага «добразычліва» з паведамленнем аб амаральных паводзінах жонкі генерала. Гэта відавочны паклёп. Скалон ажаніўся толькі за два гады да гэтых падзей з Ганнай Львоўнай Львовай. На руках маладой жанчыны ў момант трагедыі знаходзілася аднагодова дачка Надзея.

Адказ на гэтае пытанне дае перадсмяротнае пісьмо Скалона свайму сябру, пасланае ім перад ад'ездам у Брэст-Літоўск. Сапраўдны прычына трагедыі заключалася, вядома ж, у разуменні, што ўсе рушыцца, што краіна знаходзіцца на мяжы нацыянальнай катастрофы, прадухіліць якую ўжо не было ніякай магчымасці: фронт распаўся, арміі няма, мір неабходны любой цаной, каб «выратаваць рэвалюцыю». І гэтая цана была заплачана, але з ёю не маглі згадзіцца вельмі і вельмі многія. Прагэставаць не было ніякай магчымасці, заставалася адно — пайсці з жыцця, што і зрабіў Скалон.

Варта адзначыць, што Савецкі ўрад выказаў спачуванне ўдаве

Скалона і назначыў пенсію яго дачцы.

Здавалася б, канва трагічнай падзеі цяпер акрэслена выразна і поўна. І ўсе-такі амаль ніякіх падрабязнасцей, якія б сталі цікавымі не толькі прыхільнікам гісторыка-асветніцкага ціва, але і гісторыкам-прафесіяналам.

Яны, гэтыя жывыя падрабязнасці, змяшчаюцца ў парыжскай газеце «Наше дело» (1939, 25 лютага).

САМАГУБСТВА ГЕНЕРАЛА СКАЛОНА

12 снежня 1917 года ў Брэст-Літоўску ў поўны разгар савецка-германскіх перагавораў ад сепаратным міры застрэліўся член ваеннай кансультацыі пры савецкай дэлегацыі генерал У. Скалон.

У ІМЯ СУСВЕТНАЙ РЭВАЛЮЦЫІ

Большавікі пастараліся заглушыць гэты трагічны выстрал, што прагучаў крывавым асуджэннем іх здрады.

«Наше дело» мае магчымасць апублікаваць невядомы дакумент: пісьмо, якое генерал Скалон пакінуў, ад'язджаючы з Петраграда ў Брэст-Літоўск, адкуль вярнулася толькі яго нежывое цела.

Каб чытачы «Нашего дела» маглі лепш зразумець усю душэўную трагедыю рускага афіцэра, які аддаў перавагу смерці перад здрадай, газета апублікавала расказ яго таварыша па дэлегацыі падпалкоўніка Фоке. Перададзім яго фрагменты.

«Пакінуўшы ў чырвоным Піцеры баласт у выглядзе рабочага, селяніна, салдата і матроса, якія былі аднолькава няздольныя разбірацца ў ваенных пытаннях як афіцэры-кансультанты, і гаварыць праграмныя палітычныя прамовы, як кіраўнікі Смольнага, дэлегацыя выехала ў Брэст.

Знаёмым шляхам праз германскія акупы па вузлакалейцы нас даставілі на станцыю Беркгоф, а вечарам мы выехалі ў Брэст, куды і прыбылі 29 лістапада (12 снежня) ў 13 гадзін.

У 15 гадзін дэлегацыя сабралася на прыватную нараду, у якой былі пакінуты ў баку самыя важныя пытанні дагавора, і вялося абмеркаванне прыватнага пытання пра пункты, у якіх з'яўляецца дэмаркацыйныя камісіі. Параўноўвалі адлегласць да іх, гаварылі аб зручных пунтах зносінаў з фронтам ад абодвух намечаных гарадоў, і ў ходзе спрэчак з'явілася неабходнасць у карце.

Карты ні ў кога не было.

— У мяне ў рэчах знойдзецца карта. Зараз прынясу.

Спакойна заявіўшы гэта, ген. Скалон пакінуў нас у пакой нарады і прайшоў у адведзены яму ў тым жа будынку асабісты пакой. Прайшло каля чвэрці гадзіны, ва ўсімкі выпадку, не больш дваццаці хвілін, як раптам у пакой нарады рускай дэлегацыі без усялякага папярэджання ўбег лейтэнант Мюлер, вельмі ўсхваляваны і бледны, і гучна крыкнуў па-руску:

— Панове, генерал застрэліўся! Тут жа быў выкліканы штабны ўрач.

— Рана смартальная. Няма ніякай надзеі.

Праз некалькі хвілін ген. Скалон памёр.

Выстрал быў зроблены з рэвалювера «сміт-весан» буйнога калібры, і ў самагабстве нельга было сумнявацца, таму што моцна заціснуты ў правай руцэ рэвалювер не мог быць укладзены нікім, акрамя самога генерала. Мяркуючы па размяшчэнню цела перад умывальнікам, нябожчык страляўся перад люстэркам. Выстрал быў накіраваны дакладна ў правую скроню, куля прабіла чэрап, шырокая дзіркак выйшла на вылет з левай скроні, ударылася ў сцяну і рыкашэтавала на падлогу. Пасля кароткіх пошукаў мы знайшлі яе на дыване».

На стала ляжала пакінутая генералам Скалонам запіска, напісаная на абрыўку паперы: «Магілёў. Ганне Львоўне Скалон. Бывай, дарагая, ненаглядная Анюта, не асуджай мяне, прабач, я больш жыць не магу, благаслаўляю цябе і Надзеюку. Твой да магілы Валодзя».

«Немцы пачалі праяўляць рыцарства. Цела генерала Скалона было прыбранна, каля яго была пастаўлена ганаровая варта, а пасля, калі цела паклалі ў труну, яго перанеслі ў крапасны праваслаўны сабор. З бязлюднага Брэста ў Беласток была накіравана тэлеграма, па якой экстранным цягніком былі дастаўлены ў стаўку прынца Леапольда Баварскага праваслаўны свяшчэннік, дыякан і царкоўны хор.

Прызначана на 17 гадзін сумеснае пасяджэнне канферэнцыі аб адмене.

ПАСМЯРОТНАЕ ПІСЬМО ГЕНЕРАЛА СКАЛОНА

Перад тым як пакінуць Петраград, каб адправіцца ў Брэст-Літоўск у якасці ваеннага кансультанта пры савецкай дэлегацыі, генерал Скалон перажыў цяжкія хвіліны роздуму і ваганняў, якія адбіліся ў пісьме, адрасаваным ім аднаму са сваіх таварышаў па зброі.

Гэтае пісьмо да наядунага часу заставалася невядомым. Яно было апублікавана ўпершыню ў «Нашем деле» ў 1939 годзе. Вось яго тэкст:

Мне ўяўляецца, што рашэнне памерці было для генерала не загадзя абдуманым, раптоўным... Прыгнечаным быў настрой у нас, рускіх афіцэраў, сярод якіх генерал Скалон быў старшым.

Я яму зайздросчу! Так гаварылі некаторыя, і прычэнна, на зайздросць мёртваму, не знаходзілася. Акрамя зерзаванасці, было значна многа такога, што прымушала бачыць бязлітасную лагічнасць у гэтым самагубстве. Вельмі бязлітасна падсекла карані звыклых жыцця Вялікая Расійская Рэвалюцыя...

А гэтае жыццё рытуе кожнаму з нас мноства выпрабаванняў, горычы і крыўды, змешваючы паняцце аб воінскай абавязку з большавіцкай граззю і здрадай чырвонай палітыкі...

Наступнай раніцай пасля смерці генерала Скалона, у 9 гадзін 30 лістапада (13 снежня), адбылося першае сумеснае пасяджэнне, якое генерал Гофман адкрыў ўступным словам, выказаўшы глыбокае спачуванне з прычыны гэтай сумнай падзеі.

Труна з цела генерала Скалона была ўстаноўлена ў крапасной царкве. З'явіўся амаль увесь састаў германскага штаба. Штаб і ўсе пяць бакоў, што дагаворваліся аб перамер'і, усклалі на труну нябожчыка вянкi.

Аркестр заіграў «Рэквіем». Трагічна ўрачыстыя медныя гукі, чужыя рускім царкоўным сценам. Гэтымі змрочнымі акордамі ваенная Германія праводзіла рускага генерала за дзень да спынення вайны.

Трэба было сустрэць смерць на варожай тэрыторыі, каб ад ворагаў атрымаць апошнія воінскія ўшанаванні. А там, у Расіі... там у гэтым было б адмоўлена.

Труну вынеслі на руках члены рускай дэлегацыі. На плошчы каля гарызоннай царквы быў прыгатаваны катафалк — грузавік, прыбраны жалобнымі флагамі і зелянінай. Прынц Леапольд Баварскі сказаў некалькі спачувальных слоў, а атрад германскіх ландшафтністаў салютаваў.

На вакзале — зноў кароткая ліцыя ля труны, пастаўленай у жалобны вагон, убраны чорнымі, рускімі трохколёрнымі і германскімі флагамі. Без прамоў, без слоў праводзілі вагон, які заступаў на шляху яго праводзілі германскія салдаты.

Петраград, 27.XI.1917 г.
Мой дарагі Н. Н!
Не здзіўляйся, што я пішу Вам, а не каму-небудзь з людзей больш блізкіх. У цяперашні момант «дружба» стала справай больш сур'ёзнай, чым тая, якую мы ведалі ў акупах ці кавалерыйскіх атаках...
Вось што я хачу сказаць Вам — вельмі каротка і выказваючы Вам загадзя сваю ўдзячнасць, калі Вы захочаце зберагчы гэтае пісьмо. Гэта шырае тлумачэнне з боку чалавека, які рытуецца здзейсніць «скачок у невядомасць».

Троцкі толькі што прапанаваў мне, у Смольным, адправіцца ў Брэст кансультантам пры большавіцкай дэлегацыі, каб даваць «парады» ў час перагавораў аб перамер'і, а затым і аб міры.

Даручэнне гэтае глыбока мне агіднае. Я ведаю, што размова ідзе проста аб мярзотнай камедыі. «Перамер'е» ўжо заключана: нашы салдаты проста пакідаюць фронт, забіваючы ўласных афіцэраў і рабуючы, і прадаючы свае ружжы і нават гарматы немцам за бутэльку рому ці пачак цыгар. Мір, ён таксама будзе прыдыктаваны немцамі, г. зн. немцы дыктуць, а большавікі толькі выконваюць заданне... Я ведаў пра гэта па даных нашай разведкі і разведкак французскай і англійскай. Такім чынам, я ведаю, куды я іду і з кім я іду. Але я задаю сабе пытанне: калі я адмоўлюся, той, хто замяніць мяне, ці будзе ён, па крайняй меры, мець досыць мужнасці, каб не прыкрыць здраду подпісам рускага афіцэра? У мяне гэтай мужнасці знойдзецца. Даю Вам слова, што гэта так.

З другога боку, у Смольным, відаць, не ўсе і не зусім адзінадушыя. Пасля маёй размовы з Троцкім у мяне стварылася ўражанне, што ён хацеў бы «падмануць» немцаў, «цягнуць» і паспрабаваць не «падпісаць». Але Ленін і яго прыслужнікі — Зіноўеў, Падвойскі, Сталін, Крыленка і іншыя, за мір у што б там ні стала, каб пазбегнуць рызык быць выгнанымі самімі ж немцамі адтуль, куды іх немцы пасадзілі. Я нават задаю сабе пытанне: чаму гэта Ленін даручыў перагаворы Троцкаму? Але, зрэшты, усё гэта цяпер ужо вельмі малаважна...

Істотна тое, што я еду ў Брэст. Бог ведае, ці вярнуся я. Не судзіце мяне заанада строга. Запэўніваю Вас, што я еду туды толькі таму, што хачу яшчэ — калі гэта яшчэ магчыма — паслухаць Расіі.

Ваш У. СКАЛОН.

ІІІ

Па меры таго як перагаворы ў Брэст-Літоўску падыходзілі да крытычнай рысы, праціўнікаў працягу перагавораў становілася ўсё больш. 17(30) студзеня 1918 года былі адноўлены мірныя перагаворы. На трэцім, завяршаючым іх этапе, марнасць далейшых дыскусій была відавочнай для абодвух бакоў, але закрываць канферэнцыю не спяшаліся.

28 студзеня (10 лютага) на вячэрнім пасяджэнні канферэнцыі Троцкі ад імя Савецкага ўрада абвясціў дэкларацыю, у якой змяшчалася адмова ад падпісання анексіянскага дагавора і ў той жа час стан вайны з Германіяй, Аўстра-Венгрыяй, Турцыяй і Балгарыяй аб'яўляўся спыненым. Адзначалася таксама, што расійскім войскам будзе аддадзены загад аб поўнай дэмабілізацыі па ўсім фронце.

Вестка аб разрыве перагавораў, мяркуючы па існуючых дакументах і матэрыялах, была ўспрынята ў большавіцкай партыі і ў краіне ў цэлым вельмі пазітыўна. Аптымізм прыбаўляла, у прыватнасці, тое, што савецкая дэлегацыя вярнулася з Брэст-Літоўска з амаль поўнай упэўненасцю ў немагчымасці германскага наступлення. Зацішыла на фронце працягвалася нядоўга. 16 лютага германскае

камандаванне заявіла аб спыненні перамер'я і ўзнаўленні з 12 гадзін дня 18 лютага ваенных дзеянняў. Факт нямецкага наступлення стаў відавочным к вечару 18 лютага: немцы паскораным маршам рушылі да Дзвінска. Ва ўзнікшай сітуацыі Троцкі далучыўся да прыхільнікаў Леніна і разам з ім у той жа вечар на пасяджэнні ЦК прагаласаваў за неадкладны зварот да германскага ўрада з прапановай неадкладнага заключэння міру.

Германія запатрабавала ва ультыматывунай форме прыняць новыя ўмовы міру да 7 гадзін раніцы 24 лютага, пасля чаго прадстаўнікам Савецкай Расіі прапаноўвалася неадкладна выехаць у Брэст-Літоўск і на працягу трох дзён падпісаць мірны дагавор, які затым трэба было ратыфікаваць за два тыдні.

Новы германскі ультыматум змяшчаў яшчэ больш вялікі тэрытарыяльны прэтэнзіі: адарванне ад Расіі не толькі Польшчы, Літвы, Курляндзіі і часткі Беларусі, але і ўсёй Эстляндзіі і Ліфляндзіі. Расія павінна была вывесці свае войскі з тэрыторыі Украіны і Фінляндзіі і заключыць мір з урадам антысавецкай Цэнтральнай Рады. Надзвычай цяжкімі былі эканамічныя і ваенна-палітычныя ўмовы дагавора.

24 лютага 1918 года сабраўся ЦВК. З кароткім дакладам выступіў Ленін. Зыход справы вырашыўна прыведзенае ў канцы пасяджэння пайменнае галасаванне: 116 галасамі супраць 85 пры 26 устрымаўшыхся была адобрана рэзалюцыя большавіцкай фракцыі аб прыняцці германскіх умоў міру. У тую ж раніцу адпаведная пастанова была вынесена Саўнаркомам, пра што неадкладна было паведамлена германскаму ўраду.

У ноч з 24 на 25 лютага ў Брэст-Літоўск для падпісання мірнага дагавора выехала савецкая дэлегацыя ў складзе Г. Сакальскага, Л. Карахана, Г. Чырчына і Г. Пятроўскага. 1 сакавіка савецкай дэлегацыі быў уручаны канчатковы тэкст умоў мірнага дагавора, яшчэ больш цяжкіх, чым тыя, што былі ва ультыматуме ад 21 лютага: у яго было дабаўлена патрабаванне аб адарванні Турцыяй ад Расіі акруг Ардагана, Карса і Батума. 3 сакавіка мірны дагавор быў падпісаны. Толькі пасля гэтага германскае вярхоўнае камандаванне аддало загад аб спыненні ваенных дзеянняў у Расіі.

15 сакавіка ІV Надзвычайны з'езд Саветаў па прапанове большавіцкай фракцыі з'езда пайменным галасаваннем ратыфікаваў мірны дагавор. Праз некалькі месяцаў пасля ратыфікацыі Брэсцкага дагавора, у лістападзе 1918 года, у Германіі адбылася рэвалюцыя. Яна была, аднак, не сацыялістычнай, як чакалі большавікі, а буржуазнай. Але яе перамога, якая азначала крах Германскай імперыі, дала магчымасць ВЛКВ прыняць 13 лістапада пастанову аб ануляванні гвалтоўнага дагавора з Германіяй і яе саюзнікамі. У гэты ж дзень ЦВК РСФСР звярнуўся з адзовай да працоўных нацыянальных ускрына, заклікаючы аб'яднаць усе сілы для барацьбы з акупантамі. Пачалася масавае выгнанне нямецкіх захопнікаў з акупіраванай тэрыторыі Беларусі.

Якое ж значэнне Брэсцкага міру ў гісторыі нашай краіны? Высветліць гэта можна, толькі паспрабаваўшы рэканструяваць сістэму маральных і светапоглядных каардынат, у якой жылі большавікі і прадстаўнікі іншых рэвалюцыйных партый. Трэба зразумець, што сярод іх арыенціраў Савецкага ўлада ў Расіі складала толькі частку вялікага цэлага — сусветнай сацыялістычнай рэвалюцыі, перамога якой здавалася блізкай. Для іх не існавала разумення перамогі сацыялізму ў адной краіне. Яны яго папросту адхілялі. У гэтай сістэме каардынат жыў і Ленін. «Калі мы ўзялі ўсю справу ў рукі адной большавіцкай партыі, — гаварыў ён на VII з'ездзе РКП(б), — то мы бралі яе на сябе, будучы ўпэўненымі, што рэвалюцыя спее ва ўсіх краінах, і ў рэшце рэшт... міжнародная сацыялістычная рэвалюцыя прыйдзе»...

Ігар КУЗНЯЦОЎ,
кандыдат гістарычных навук

ПАСЛЯ ЮБІЛЕЮ Э. ВАЙВАДЗІША

ДОБРАЕ СВЯТЛО НАСТАЎНІКА І ПАЭТА

Як паведамлялася ў «Голасе Радзімы», 7-га лютага споўнілася 100 гадоў беларускаму настаўніку і паэту Эдварду Вайвадзішу, які жыў у вёсцы Вайвады Краслаўскага раёна ў Латвіі. Хачу трохі расказаць пра гэтага цудоўнага Чалавека.

**Пралягла мая дарога
Ад калыскі да магілы.
Ад жыцця я ўзяў нямнога,
А жыццю аддаў усе сілы.**

Гэтыя радкі — са зборніка вершаў, пэмы і згадкі Эдварда Вайвадзіша, які ў мінулым годзе ўбачыў свет у Мінску ў выдавецтве Нацыянальнага навукова-асветнага цэнтра імя Ф. Скарыны. Зборнік выдадзены коштам колішняга вучня Вайвадзіша, зараз жыхара Нью-Йорка Франціша Бартуля.

У прадмове да зборніка спадар Бартуль піша: «Настаўнікам роднай мовы ў нас працаваў малады настаўнік Эдвард Вайвадзіш. Вучні пацягнуліся да яго, а ён акрамя ведаў панёс у нашы душы любоў да беларускага слова, а праз яе навучыў шагнаваць традыцыі продкаў, любіць свой народ і сваю бацькаўшчыну. Я назаўсёды запаміну слова настаўніка, што чалавек можа праявіць сябе максімальна толькі тады, калі ён усведамляе сябе нацыянальна. Я канчаткова зразумеў і ацаніў гэтыя словы, знаходзячыся ў эміграцыі... Калі я пасля доўгіх гадоў жыцця за акіянам упершыню прыехаў на Радзіму, адным з першых маіх візітаў была вёска Вайвады і сустрэча з настаўнікам. (Мы не бачыліся з 1939 па 1992 год). Састарэўшы фізічна, у душы ён застаўся такім жа маладым чалавекам, якога я колісь ведаў і якому буду ўдзячны ўсе жыццё...»

Відаць, так трэба было Богу і пасланніку Усявышняга — лёсу, каб, заявіўшы пра сябе як пра беларускага паэта яшчэ ў 1926 годзе ў калектыўным зборніку «Першы крок», Эдвард Вайвадзіш дачакаўся гэтага зборніка, як вынік — заслужанага прызнання пры жыцці. Бо спадзявацца на выдавецкую дапамогу з боку дзяржаўных структур зараз вельмі складана, калі не дарэмна. Не ўбачыў бы гэты зборнік богага свету, калі б не шчыры сябар латвійскіх беларусаў, старшыня таварыства дружбы «Беларусь — Латвія» паэт Сяргей Панізьнік, які з'яўляецца ўкладальнікам і рэдактарам гэтага зборніка...

Чытаючы ўспаміны Эдварда Вайвадзіша, даведваемся, што нарадзіўся ён у гэтай жа вёсцы Вайвады, у сям'і, якая мела чатырох дзяцей. Вучыўся спачатку ў прыватнага настаўніка ў памесці Індыца, у Друйскай царкоўнапрыходскай школе, у Дрысенскім вучылішчы, якое скончыў з пахвальнай граматай. Дапамагала яму ў вучобе ўласнымі грашыма мясцовая мецэнатка пані Вярэга. Працаваў пісарам валасной управы. Калі пачалася першая сусветная вайна, паехаў у Петраград, дзе паступіў на курсы паштова-тэлеграфных чыноўнікаў, пасля якіх год адпрацаваў на Гапоўпаштамце. Затым скончыў двухгадовыя курсы Чарняева. У дзень бальшавіцкага перавароту 7 лістапада знаходзіўся на беразе Нявы, насупраць Зімяга, сачыў за развіццём падзей. Калі пачаліся голад, разруха, у 1918 годзе вярнуўся ў родныя мясціны.

У 1922 годзе адкрыліся першыя беларускія школы, працаваў спачатку настаўнікам, потым доўгі час — дырэктарам Вайвадскай школы. У час другой сусветнай вайны быў арыштаваны немцамі

і адпраўлены ў лагер на востраў Руген, адкуль праз год яго вызвалілі па хаданніцтву Беларускага школьнага аддзела ў Даўгаўпілсе. Калі пасля вайны прыйшлі калгасы, даводзілася сумяшчаць працу настаўніка і калгасніка: адрабляць працадні за цяжкаворую жонку, якая памерла роўна за дзесяць гадоў да яго стогадовага юбілею.

З Даўгаўпілсам Эдвард Вайвадзіш родніць тое, што тут ён чатыры гады вучыўся на настаўніцкіх курсах пры Даўгаўпілскай дзяржаўнай беларускай гімназіі, дзе ў 1928 годзе атрымаў атэстат, падпісаны яе дырэктарам Сяргеем Сахаравым, пазнаёміўся з рэдактарам газеты «Голас беларуса» Кастусём Езавітавым, які і ўзяў яго першыя вершы да друку...

Таму і была такой хвалюючай сустрэча з Эдвардам Вайвадзішам на святкаванні яго 100-годдзя. З кветкамі, падарункамі і

цёплымі словамі віншаванняў да юбіляра звярнуліся старшыня Краслаўскага раённага савета Гунар Упзінекс і яго намеснік Язэп Дабкевіч, генеральны консул Рэспублікі Беларусь у Даўгаўпілсе Анатоль Жалтоўскі, прадстаўнік Міністэрства культуры Беларусі Любоў Балаўнёва, намеснік старшыні беларускага таварыства «Прамень» у Рызе Алесь Карповіч, рэдактар газеты беларусаў Латвіі «Прамень» Лявон Шакавец, старшыня даўгаўпілскага беларускага культурна-асветніцкага таварыства «Уздым» Станіслаў Валодзька і настаўніца беларускай нядзельнай школы ў Даўгаўпілсе Таціяна Бучаль. Кветкі і добрыя пажаданні віноўніку ўрачыстасці перадала старшыня таварыства дружбы «Латвія — Беларусь» Інара Мукане. Паэт Сяргей Панізьнік, сказаўшы працуючыя словы, уручыў Эдварду Вайвадзішу членскі білет Саюза пісьменнікаў Беларусі, сябрам якога Эдвард Вайвадзіш стаў за некалькі дзён да свайго 100-годдзя. Павіншаваць юбіляра прыйшлі таксама яго колішнія вучні, родныя, суседзі. Шматлікім гасцям Эдвард Людвігавіч адказаў на той момант, на якой да яго звярталіся: латышскай, польскай, беларускай (ведае яшчэ і нямецкую). Праўда, гаворыць яму было цяжкавата: нядаўна перанёс прыступ інсульту. Не мог ён бачыць і нацэплення на яго фота- і тэлекамеры: канчаткова страціў зрок. Запалі ў душу сказаныя ім словы: «Мне сёння здаецца, што я ўжо ў раі — нарэшце жыццё стала лепшым і людзі дабрэйшымі...»

«Гэта, бадай што, самы шчаслівы дзень у маім жыцці», — сказаў мне на развітанне Сяргей Панізьнік. Дык што ўжо казаць пра самога юбіляра...

Добрым прыкладам кожнаму беларусу, які жыў у Латвіі, можа быць жыццё настаўніка і паэта, Чалавека з вялікай літары Эдварда Вайвадзіша. У сваіх успамінах ён гаворыць: «Мне ўдалася сумяшчаць і павагу да Латвійскай дзяржавы, і любоў да беларусчыны!»

Станіслаў ВАЛОДЗЬКА.

НА ЗДЫМКУ: Э. ВАЙВАДЗІШ адказвае на прывітанне С. ПАНІЗЬНІКА.

У СУТОКУ АРШЫЦЫ І ДНЯПРА

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.)

Орша мела выгаднае геаграфічнае становішча і таму хутка стала транзітным цэнтрам, пачатковым пунктам вялікага гандлёвага шляху «гасцінца купецкага», які праходзіў па тэрыторыі Беларусі з усходу на захад. Горад меў гандлёвыя сувязі з Маскоўскім княствам, Польшчай, Прыбалтыкай, Украінай. У XVII стагоддзі ў Оршы было каля пяці тысяч жыхароў, у ёй існавала 26 відаў рамёстваў.

З таго далёкага мінулага ў наш сённяшні дзень прабіваецца светлы праменьчык, які сведчыць, што людзі на гэтай зямлі заўсёды цягнуліся да ведаў. Да нашых дзён захаваліся рэшткі цаглянай сцяны і невялікай царквы былога Куцеінскага манастыра. У 1630 годзе на тэрыторыі манастыра была заснавана праваслаўная друкарня, адна з буйнейшых на тэрыторыі Беларусі. Вядомым друкаром Спірыдонам Собалем у 1631 годзе быў выпушчаны славуты «Буквар», па якому вучыліся нават за мяжой.

У Дзяржаўным гістарычным музеі ў Маскве захоўваецца экзэмпляр «Буквара», у ім ёсць паметкі на англійскай і ня-

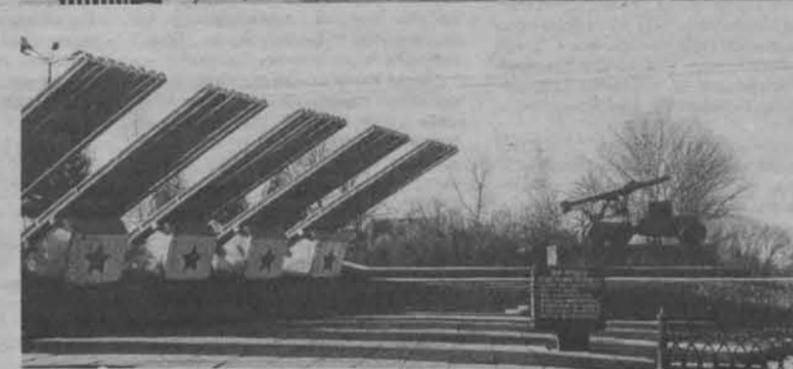
мецкай мовах. Больш чым за дваццаць гадоў існавання друкарні тут было надрукавана каля 30 кніг агульным тыражом больш пяці тысяч экзэмпляраў. Нацыянальныя бібліятэкі Варшавы, Кракава, Дубліна, Оксфарда, Кембрыджа, Капенгагена захоўваюць гэтыя выданні і лічаць іх рэдкімі старажытнымі кнігамі.

Горад, які заўсёды быў значным транзітным пунктам, не абмінула ні адна вайна. Ён многа разоў разбураўся і аднаўляўся. Пасля другой сусветнай вайны абдураваная Орша стала вядома сваім ільнокамбінатам, станкабудаўнічым заводам і заводам лёгкага машынабудавання.

Зараз Орша перажывае тыя ж цяжкасці, тыя ж праблемы, што і ўсе беларускія прамысловыя гарады: спад у прамысловасці, беспрацоўе. Але, як і іншыя, не губляе надзеі на лепшае, на аднаўленне, на годнае жыццё.

НА ЗДЫМКАХ: сучасная Орша; будынак гістарычнага музея; вуліца Мінская; помнік «Кацюшам».

Фота Віктара СТАВЕРА.

КАЛІ ПЕСНЯ ЖЫВЕ БЕЛАРУСА — БУДЗЕ ЖЫЦЬ БЕЛАРУСКІ НАРОД...

І яшчэ адна цытата пра вынік творчых выступленняў беларускіх артыстаў: "Сельскагаспадарчая выстаўка і паказальныя канцэрты Беларускага дзяржаўнага хору пад кіраўніцтвам Тэраўскага выклікалі вялікую зацікаўленасць да беларускага песні і музыкі шырокіх грамадзянскіх і музычных колаў Масквы. Можна без праўдлівасці сказаць, што беларуская песня ўзбунтавала маскоўскіх музыкантаў і кампазітараў і цяпер самым энергічным спосабам ідзе разгляд музычных скарбаў і музычных інструментаў беларускага народу ў Дзяржаўным Інстытуце Народнае Музыкі, так званым "Гімне".

Урачыстым і радасным выдаўся для У. Тэраўскага дзень 14 снежня 1923 года, у які адбылося ўрачыстае пасяджэнне, прысвечанае 15-годдзю творчай, ці, як тады казалі, пяснярскай працы Ціхі Гартнага (Зміцера Жылуновіча). Калі адчы-

жыве; хоць пад прыгнечаннем, але жыве. Беларускі народ у глыбіні сваёй захаваў сваё нацыянальнае характава. Жыла беларуская літаратура, жыла беларускае мастацтва, жыла і беларуская песня.

Яна — беларуская песня, зычэла на полі, у хаце, у гадзіну вяселасці і суму аб нядолі. Беларускі народ высоўваў з сваіх гушчаў асоб, якія з'яўляліся як бы асобнымі вывічэлямі яго культуры, яго характава. Адною з такіх асобаў з'яўляецца Уладзімір Васілевіч Тэраўскі.

Сам беларус, ён з малых гадоў захапіўся беларускай песняй і ўсё сваё жыццё аддаў ёй.

Уладзімір Васілевіч пачаў збіраць беларускія песні, запісваць іх. Запісаў ён мелодыю (напеў) песняў і такім чынам сабраў цэлы зборнік беларускіх народных песняў з нотамі, якія выйшлі асобнай кніжкай у 1922 годзе.

Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі,

цыянал-дэмакратызму мроілася бальшавіцкай уладзе ўжо цэлае дзесяцігоддзе. І вось нарэшце ў 1930 годзе з'явілася магчымасць расправацца з лепшымі сынамі Беларусі. Па справе СВБ было арыштавана 108 дзеячаў навукі і культуры. Дзіўна, што ацалелі і не былі арыштаваны У. Тэраўскі. Нам цяжка ўявіць, што ён адчуваў, аб чым думаў, пра што турбаваўся. Вельмі скупія звесткі знаходзім пра гэты перыяд яго дзейнасці. Вось адна з іх: Тэраўскі кіраваў хорам БДУ з 1925 года, але ў 1930 годзе быў зняты з кіраўніцтва, пасля чаго хор раскідаўся.

В. Селях-Качанскі, тэатральны дзеяч, успамінаў пазней, як у 1927 годзе, пасля святкавання 10-х угодкаў Кастрычніцкай рэвалюцыі, па загаду з Масквы, дзе выступала беларуская капэла, была зменена нацыянальная вопратка на цёмна-чырвоныя сукенкі. На жаль, чорна-белыя фотаздымкі хору Тэраўскага 1930 года не могуць даць уяўлення аб коперы сукенкаў, але на іх добра відаць, што гэтая ўніформа нічым і блізка не напамінае яркія нацыянальныя строі харыстаў 20-х гадоў. Калі яны былі зняты з удзельнікаў — невядома.

Але савецкая ўлада не пакінула ў спакой немаладога ўжо чалавека. Успомнілі 1921 год, абвінавачваючы ў былых "грахах". 17 жніўня 1938 года У. Тэраўскі быў арыштаваны як удзельнік нацыянал-фашысцкай арганізацыі. У ходзе следства яму было прад'яўлена новае абвінавачванне — агент польскай разведкі. Справа стваралася на аснове яго паказанняў і паказанняў двух сведак, а дакладней, ілжэсведкаў, г. зн. фальшывых, надуманых паказанняў.

Пры арышце ў анкетце было адзначана наступнае: беларус, беспартыйны, удавец, сын папа, былы дзяк... быў псаломшчыкам Пярэпенскай царквы ў г. Мінску і рэгентам царкоўнага хору Мікалаеўскага сабора, а затым у Пярэпенскай царкве, дзе служыў да 1933 года, пасля чаго да цяперашняга часу — без пэўных заняткаў, жыве на вул. Крапоткінскай, 74/41, кв. 4. Можна ўявіць сабе, што гэта было за жыццё: на працягу 5-ці гадоў "без пэўных заняткаў"!

1 лістапада 1938 года пастановай Асобай тройкі НКВС БССР Уладзімір Тэраўскі быў прыгавораны да вышэйшай меры пакарэння. Расстраляны 10 лістапада 1938 года ў Мінску. Праз два тыдні яму споўнілася 67 гадоў.

На працягу некалькіх дзесяцігоддзяў імя Тэраўскага не ўпаміналася. Пасля XX з'езда КПСС пачалася рэабілітацыя ахвяр сталінскага рэжыму.

Пастанова Асобай тройкі НКВС БССР ад 1 лістапада 1938 года адносна Тэраўскага Уладзіміра Васілевіча была адменена, і справа на яго з-за адсутнасці доказаў спынена. Рэабілітаваны 1 кастрычніка 1957 года. Хадаінічалі за яго Мікалай Аладаў, вядомы кампазітар, які пазнаёміўся з ім у 1923 годзе ў Маскве, Барыс Платонаў, народны артыст БССР, які таксама спяваў у хоры і ведаў Тэраўскага з 1913 года, а таксама ўдзельнік хору БДУ Уладзімір Саладуха, які быў знаёмы з рэпрэсіраваным з 1910 года.

Тэраўскі жыў і тварыў на зломе дзвюх эпох, і ўсе іх бурныя і драматычныя падзеі не маглі не адбіцца на яго лёсе. Падчас сталінскага тэрору кампазітар, які большасць нацыянальна свядомай беларускай інтэлігенцыі, быў закатаваны бальшавіцкімі інквізітарамі. Былі расцярушаны і раскіданы ягоная каштоўная бібліятэка, асабісты архіў — багаццейшая скарбніца беларускай песеннай спадчыны. Забаранялася згадаць само імя кампазітара. Дарэмна! Апосталы рана ці позна вяртаюцца на бацькаўшчыну. Намаганямі рупліўцаў беларушчыны постаць Уладзіміра Тэраўскага вернула нашай культуры. Але ці да канца мы асэнсавалі здзейсненае гэтым чалавекам? Думаецца, не. Спатрэбіцца яшчэ вялікая праца гісторыкаў, мастацтвазнаўцаў, фалькларыстаў, каб па каліцу сабраць творчыя здабыткі музыканта, зняць усе "белыя плямы" з яго біяграфіі.

Яшчэ раз прашу Вашай ласкі, Я. Л., не адмоўцеся дапамагчы мне ў вызначэнні мне павалічанай пэнсіі, бо заробіць ужо я не магу і маё іждзівенцы таксама.

Уся мая спадзея толькі на Вас. Па хворасці я за сябе прасіць не магу і даручыць няма каму. Выбачайце, што я Вас турбую!

Паважваючы Вас і шчыра ўдзячны Ул. Тэраўскі".

1930 год прынёс новыя ўзрушэнні. Супраць беларускай нацыянальнай інтэлігенцыі была сфабрыкавана справа так званая "Саюза вызвалення Беларусі". Беларускіх інтэлігентаў абвінавачвалі ў нацыянал-дэмакратызме, які атаясамліваўся з контррэвалюцыйнай антысавецкай дзейнасцю. Здань на-

ВЫСТАВЫ

Паглядзець на творы Пушкіна віцябчане прыходзілі ў эстэтычны цэнтр "Маладзік", чатыры залы якога былі заняты персаналяй выставай пад назвай "Біяграфія". Пра сваё жыццё Аляксандр Пушкін раскажаў у фатаграфіях, малюнках, жывапіснымі палотнамі.

НА ЗДЫМКАХ: мастак Аляксандр ПУШКІН; знаёмства з экспазіцыяй выставы.

Фота Аляксандра ХІТРОВА.

ЮНЫ ТАЛЕНТ

На пытанне: "Што падабаецца больш — фартэпіяна ці вяланчэль?" Каця Тэраўіч адказаць пакуль не можа, але на абодвух інструментах іграе з аднолькавым жаданнем і ахвотай. У гомельскай музычнай школе № 5 яна атрымлівае прафесійную музычную адукацыю. Даводзілася і выступаць перад слухачамі. Гавораць, прымалі Кацю вельмі добра.

Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА.

ніўся вечар пад гукі міжнароднага гімна, выкананага аркестрам БДТ, то скончыўся ён беларускай марсельвай "Ад веку мы спалі", якую выканалі аркестр і хор БДТ. Хор выканаў кантату ў гонар юбіляра, напісаную У. Тэраўскім на пасвячоны яму верш З. Бядулі (пра гэта можна было прачытаць сярод віншаванняў).

Потым хор спяваў песні на вершы Гартнага, пераложаныя на музыку У. Тэраўскім, А. Ягоравым і М. Равенскім.

1924 год адметны ў гісторыі Беларусі тым, што палітыка нацыянальнага адраджэння, палітыка беларусізацыі набыла статус дзяржаўнай і, такім чынам, павінна была б карыстацца падтрымкай улады. Павінны былі шанавацца і беларускія працаўнікі, асабліва такія, як Уладзімір Тэраўскі. Якой "пашанай" быў адзначаны гэты нястомны працаўнік, даведваемся з пратакола Цэнтральнай Кантрольнай Камісіі КП(б)Б ад 16 снежня. Цытуем на мове арыгінала: "Присутствовали: Никитин, Вестфаль, Бенек, Бейлин.

Слушали: О юбилее белорусского хормейстера гр. Террауского и печатании об этом в газете "Беларуская вёска" (г. Никитин, письмо т. Криницкого).

Постановили: Поручить расследовать т. Бейлину и сообщить Президиуму ЦКК".

На вялікі жаль, ні пісьма Крыніцкага, ні вынікаў "расследования" выявіць у архіве не ўдалося. Які ж крымінал утрымлівала публікацыя "Беларускай вёскі"? На першай старонцы газеты, справа ўнізе знаходзім невялікі артыкул (без аўтара) пад назвай "Трыццаць пяць год на варце беларускага характава" з падзагалюкам "Да 35-годдзя працы хормейстара Беларускага Дзяржаўнага Тэатру Уладзіміра Васілевіча Тэраўскага па збіранні і гарманізацыі беларускіх народных песняў".

Перачытаем яго сёння. "У час панавання царскае ўлады беларускі народ, апрача прыгнечання сацыяльнага... цяплеў яшчэ прыгнечанне нацыянальнае. Беларуская мова, беларуская культурнасць знаходзілася пад уціскам. Культура беларускага народа не развівалася, а гібела. Але яна не згінула, бо ня можа загінуць культура цэлага народу, які

калі беларускі народ разам з другімі народамі атрымаў магчымасць адраджэння і далейшага развіцця свае культуры — адраджаўся і беларускі тэатр. І вось Уладзімір Васілевіч стаў хормейстрам (кіраўніком хору) БДТ у Менску.

Хутка спайняецца 35-годдзе працы Уладзіміра Васілевіча на збіранні і гарманізацыі беларускіх песняў. К гэтаму дню У. В. Тэраўскаму ад імя сялянскай газеты "Беларуская вёска" шчырае прывітанне".

Вось такі артыкул. Як бачым — нічога антысавецкага. Толькі цеплыня, замілаванне працай вялікага майстра, улюбёнага ў беларускую песню.

А юбілейны артыкул, які ўшаноўваў працу сьліннага хормейстра, усё ж з'явіўся. Аўтарам яго быў удзельнік хору Андрэй Александровіч. Апублікаваны ён быў у 5-м нумары "Маладзіка" пад назвай "Дзесяць год працы". Мелася на ўвазе толькі праца кіраўніка Беларускага хору.

Нягледзячы на такую "пільнасць" партыйных улад, Тэраўскі працягваў займацца любімай справай.

Рыхтуецца ўзбуйненне Беларусі, далучэнне Віцебшчыны і Гомельшчыны. БДТ-1 адпраўляецца на гастролі ў Віцебск, дзе яшчэ не было свайго тэатра. Віцебскі люд прыязна сустраў пастаноўкі. Вось што пісала "Савецкая Беларусь" 22 мая 1924 года пра гастролі БДТ у Віцебску:

"Беларускі тэатр, беларуская песня, а разам з імі і беларускае слова глыбей западаюць у душу чалавека і прымушаюць нават ворагаў любіць сярмяжны люд, які меў і мае сваю простую, але не зусім выяўленую культуру. Усё гэта можна заўважыць на тварах тых соцень людзей, якія бываюць на пастаноўках Беларускага Дзяржаўнага Акадэмічнага Тэатра".

Пасля тэатральнай дыскусіі, вынікі якой былі пададзены ў снежні 1928 года, стан спраў у тэатры пагоршыўся. Усё нацыянальнае вынішчалася, пераважалі індустрыяльныя тэмы (верацёны, гуты, бронецягнікі, масты). На чале БДТ-1 ЦК КП(б)Б паставіў новага дырэктара, Алеся Некрашэвіча, які заўзятая праводзіў палітыку інтэрнацыяналізацыі і класавага змагання. Вось што ён пісаў у артыкуле "Вынікі тэатральнага сезону" ў чэрвені 1929 года (газета "Савецкая Беларусь"): "Працоўны глядач Беларусі дзесяцігоддзямі выхоўваўся аб'едкамі ад мастацтва. Правінцыяльныя трады-

ДА 75-ГОДДЗЯ З ДНЯ СМЕРЦІ

ЯДВІГІНА Ш.

НЕВЯДОМЫ ВЕРШ

Ядвігін Ш. слынны ў нашай літаратуры найперш як празаік, гумарыст, аўтар шматлікіх баек у прозе. Але ведаем мы таксама яго "Дзеда Завала", напісанага вершам. Упершыню пазма была надрукавана ў "Нашай Ніве" 26/8/IV 1909 года. Няцяжка здагадацца, чаму Ядвігін Ш. паспрабаваў сябе ў пазычнай форме: яму патрэбна было расказаць пра даўно мінулыя падзеі, падзеі рамантичныя, авяняны паданнямі, легендамі. Звыклы для яго жанр — байка ў прозе — тут не падыходзіў, і ён піша паэму. Але вось пытанне — гэта першы яго пазычны твор ці былі іншыя? Ці пісаў ён перад гэтым вершы? Пэўна ж, пісаў. Вершам, прыкладам, ён павіншаваў "Нашу Ніву" з яе трэцімі ўгодкамі. Былі ў Ядвігіна Ш. і іншыя вершаваныя экспромты, але ён ім вялікай увагі не надаваў. Яны ляжалі ў ягоным пісьменніцкім стаце. Зрэдку ён іх згадваў за якой-небудзь беседы.

Адзін з ягоных вершаў такім вострым шляхам дайшоў да нашага часу. Называецца ён "На дарозе".

Па дарозе, крутой, вузкая
Ехала фурманка.
Вёз з мястэчка ды ў вёску
Жыда Сроля Янка.

А з той вёскі ды ў мястэчка
Дарогай той самай
Вёз Рыгор Абрамку.
Тпру! Стой над ямай,
Размінуцца цесна.
Не уступіць Янка:
Яго першы ў вёсцы
Лічыўся Буланка.
Хоць з "прызыву" выйшаў
І у нагах трасца,
Белы конь Рыгораў
Нябось не паддасца.
Янка неак набок
З возу спрытна скочыў,
Пугай па Абрамку.
Рыгор гэтак звочыў.
Што! Як ты смееш!
Што за твая воля!
Б'еш майго Абрамку,
Буду біць я Сроля.
Па жыдоўскіх плячах
Засвісцелі пугі.
Крэкчыць Рыгор з Янкам,
З вялікай натугі.

Гвалту нарабілі
Бедныя жыдкі.
Просяць: "Хрысціяне, хрысціяне!
Памірыціся вы!"

Згаданы верш з памяці ўнучкі Ядвігіна Ш. Алесі Лёсік. Ён дагэтуль ніколі і нідзе не друкаваўся. Пра верш яна паведаміла (Алесь Лёсік з даваеннай пары змушана праз рэпрэсію бацькі жыць за межамі Беларусі): "Я для Вас напішу адзін дзядулеў верш, які чытала мне мама. Ён смешны, і я добра ведала, што яго нідзе нельга чытаць. Гэта дзядуля напісаў для сваіх дзяцей, каб пасмяшыць..."

Выказваючы Алесі Лёсік шчырую падзяку за верш, з адным не магу пагадзіцца: згаданы верш якраз тыповы для беларускай рэчаіснасці XIX стагоддзя. Прыгадаем хаця б вядомы Багушэвічаў экспромт "Падарожныя жыды":

З двух мястэчкаў два падвозца
Два жыдоў вязлі напроці.
Спаткаліся ж на вузенькай дарожцы,
І ні адзін не ўступае па ахвоце:
Той кажа: "Парха ты вязеш, дарогу дай!"
А той крычыць: "Ты пана мне не лай,
Бо я твайго і біць гатоў!"

І біч смалёны тут завёў,
А той ў рукі ды бічышка...
І замахаў так, аж свішча!

ПАМЯЦІ ЯДВІГІНА Ш.

Ціха з шэрых нябес белы падае сьнег,
А учора сьмялялася вясна,
Сонца першыя косы так сьветлы
былі,
Усьмяхаючыся, хмаркі ў блакіце
плылі,
І ласкаў, і звадзіў гэты сьмех.

Вецер, — той нават дыхаў у твары
вясной,
Ўжо чарнела дзе-не-дзе зямля.
Ўсюды з грукатам срэбным плылі
ручаі,
Ты памёр, ня прыждаўшы чароўнай
вясны,

Жыдкі ў просьбу, каб гадзіцца.
Куды табе! — ні прыступіцца;
Так б'юць, аж кроў цячэ жыдам!
"Ты б'еш майго, а я твайму аддам!"

І, можа б, так на смерць пабілі.
Дык хітра ж і жыдкі зрабілі:
Той перасеў таму на воз, а той
туды,
І так запхалі абадва без бяды;

І мужыкам так стала бліжэй дому,
І крыўды ніякай нікому.
Пазналіся жыдкі, пагергаталі.
Дык мужыкі і біцца перасталі!

А што, каб так і мы зрабілі,
А можа бы і нас не білі!

Верш Ядвігіна Ш. — гэта нібыта наслідванне Ф. Багушэвіча. Але і ў сваім вершы Ядвігін Ш. застаецца гумарыстам. Гумар яго няясны, гульлівы. А твор — дасканалы. Паводле слоў Алесі Лёсік, у Ядвігіна Ш. было шмат такіх вершаў. Калі яна была малая, яе мама, дачка Ядвігіна Ш. Ванда, часта чытала сваім дзецям вершы свайго таты: "Яны былі смешныя (я гэта памятаю), — згадвае Алесь, — і, мабыць, ён іх ніколі не друкаваў, а толькі для дзяцей".

...Ядвігін Ш. — празаік. Тым не менш, на ягоным надмагільным помнічку вершаваная страфа з яго ж твора — з паэмы "Дзед Завала".

Даўно гэта было.
Хадзіць чуткі сталі,
Аб Вялікай Волі
Ўсе заталкавалі.

Ядвігін Ш. хоць і быў празаік, але ён меў пазычную, уражліваю душу, таму не-не ды хоць калі гэтая душа гаварыла вершам. І не толькі тады, калі штось рыфмавалася, але калі пісалася проза. І найперш ён пазт у сваіх празаічных імпрэсіях "Раны", "Васількі", "Бярозка", "Чаму?".

Між іншым, сёлета семдзесят пятая гадавіна з часу смерці Ядвігіна Ш. Пахаваны ён у Вільні на славурых могілках Росу. Ягоная магіла пры самай дарожцы недалёка ад уваходнай брамы. У 1937 годзе рухлівыя віленскія беларусы на яго магілцы паставілі помнічак з шэрага граніту.

На Беларусі ж імя Ядвігіна Ш. пачалі ўшаноўваць зусім надаўно. У канцы васьмідзесяціх гадоў на будынку колішняй мінскай гімназіі, што на пляцы Волі — мінчукі яго ведаюць як Дом прафсаюзаў, — была ўсталявана з рупнасці вядомага дзеяча культуры Адама Мальдзіса памятная дошка з імёнамі найбольш слынных яго выхаванцаў. Сярод іх згадана і імя Ядвігіна Ш. Ушанавана пісьменніцава сядзіба ў Радашківічах. А не гэтак даўно паўстала на Беларусі і яшчэ адна памятка пра Ядвігіна Ш. На гэты раз на яго сядзібе — у Карпінаўцы. Парупіўся пра яе вядомы пазт і мастак Сяргей Давідовіч. Ён за свой кошт і сваёй працай усталяваў тут знак-паказальнік, які паведамляе, што маляўнічы кут з прысадамі, з Дубам-Дзядулем — гэта сядзіба вядомага беларускага пісьменніка і грамадскага дзеяча Ядвігіна Ш. Дзяржава ж пакуль на ўзроўні ўрада нічога не зрабіла дзеля ўшанавання памяці самабытнага пісьменніка, які аддаў увесь свой талент, усё сваё жыццё дзеля Беларусі, дзеля лепшай долі яе народа.

Уладзімір СОДАЛЬ.

Наталія АРСЕНЬНЕВА

У вёсцы Рог Салігорскага раёна няма свайго клуба. Але для аматараў народнай песні гэта не стала перашкодай. Вось ужо дваццаць адзін год працуе тут фальклорны калектыў, якім кіруе намеснік дырэктара Чырвонаазёрскай школы Ганна Макарэвіч. Добра ведаюць калектыў у раёне, у суседнім Слуцку і Мінску. Выконваюць самадзейныя артысты рытуальныя і фальклорныя песні свайго рэгіёна, якія самі збіралі ўсе гэтыя гады. Калектыў з вёскі Рог — удзельнік рэспубліканскага тэлевізійнага фестывалю "Залатыя ключы".

НА ЗДЫМКУ: Рogaўскі фальклорны калектыў.

Фота Яўгена КАЗЮЛІ.

З КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

ЖАДАЮЧЫ СВЯТЛА,
ДАБРА, ЛЮБОВІ...

Працэсы нацыянальнага Адраджэння, што дзейсна заявілі пра сябе ў сярэдзіне 80-х гадоў, актывізавалі творчую дзейнасць аўтараў, якія мелі цягу да мастацкага слова, спрабавалі пісаць, але з цягам часу адышлі ад роднай мовы, пачалі аддаваць перавагу рускай. Да іх належыць і Мікалай Віняцкі — чалавек ужо немалады, прадстаўнік прафесіі, якая, здавалася б, вельмі далёкая ад літаратуры. Ды аб усім па чарзе...

Нарадзіўся М. Віняцкі 13 сакавіка 1939 года ў вёсцы Чыгрынка Кіраўскага раёна, што на Магілёўшчыне. Скончыўшы сямігодку, паступіў у Мінскі палітэхнікум, набыў спецыяльнасць тапаграф. Гэта на многія гады прадвызначыла яго далейшыя жыццёвыя сцяжыны-дарогі, што былі звязаны з тапаграфічна-геааэзічнай і картаграфічнай дзейнасцю. Праўда, яшчэ завочна скончыў Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэт, аспірантуру пры Беларускай тэхналагічным інстытуце імя С. М. Кірава, абараніў кандыдацкую дысертацыю па спецыяльнасці геоаэзіі. Давялося, як кажуць, уздоўж і ўпоперак скалясіць колішні Саветскі Саюз. І не толькі. На працягу года М. Віняцкі быў нават спецыялістам-кансультантам па геоаэзічных справах у Афганістане.

Пісаць вершы пачаў яшчэ ў школе. Аднак з цягам часу больш друкаваўся ў спецыяльных выданнях, што выходзілі ў Маскве — часопісе "Геодэзія і картографія", газеце "Геодэзіст", зборніку "Геодэзія і аэрофотосъемка". Найчасцей гэта былі артыкулы, што закраналі надзённыя праблемы, звязаныя з профільнай працай М. Віняцкага. У душы ж жыла тая паэзія, што неслы ў сабе ўражанні аб чароўных народных песнях, пачутых на Радзіме, напоўненыя характэрным родным краіваду, які надзіва вабны ў наваколлі Чыгрынкі. Да пары да часу жыла, каб выліцца радкамі, што ідуць ад самага сэрца.

Цяпер М. Віняцкі — пастаянны аўтар газет "Чырвоная змена", "Звязда", друкаваўся ў "Народнай газеце", "Добрым вечары", у часопісе "Маладосць". І вост першая кніга пазта "Пад крылом лебядзіным...". Яна пабачыла свет не ў дзяржаўным выдавецтве, а з'явілася ў творчай фірме "Тэмікс". Падтрымку аказала кіраўніцтва Беларускага картаграфічна-геааэзічнага аб'яднання "Белгеаэзія".

Зборнік не надта вялікі памерам, але важкі зместам, ён сведчыць, што М. Віняцкі аднолькава паспяхова выступае ў розных жанрах. Зусім не чужы яму адзін з самых старых сярод іх — санет, які, як вядома, патрабуе ад творцы асабліва вялікага майстэрства.

Дарэчы, цалкам з санетаў складаецца і першы раздзел "Гарнуса да Святла, Добра, Любові". Няцяжка здагадацца, што ў ім дамінаюць матывы душэўнай шчодрасці, светласці, каханьня. Канечне, і ў творах іншых жанраў (традыцыйных вершах, песнях) М. Віняцкі не абыходзіць гэтай вечнай тэмы, але менавіта ў санетах, усаўляючы чысціню чалавечых пачуццяў, ён дасягае найбольшага поспеху.

На тое, як на маю думку, дзве прычыны, прытым узаемазвязаныя. Санет вымагае ад творцы скандэсанванасці пачуцця і думкі, але пачуцця яркага, узвышанага, змянога ў аснове сваёй, але кожнае сягае да зорных вышынь. Каханне ў разуменні пазта і з'яўляецца менавіта такім — шчырым, змяным і адначасова зорным...

Гэтае спалучэнне добра бачнае ў адным з лепшых санетаў М. Віняцкага:

Як любасна зірнеш мне ў сіль вачэй —
Адхлыне ўміг дазвання знемажыне,
Душы наступіць спеўнае ўзрушэнне,
І дыхаць ёй у сто разоў лягчэй...

Калі прыхіліш грудзі да плячэй —
Адчувае сладастраснае ўзбуджэнне,
На твары працятаю засмучэнне,
З якога зніч любові ўзгарыць ярчэй...

Адорыш пацалункам — захмялею,
Адчуўшы ў ім ранетаў пах слабы...
З уздыху акрыялых крыл самлею...

Кахаючы цябе, лічы, без меры,
Мой салавейка ліраю журбы
Гімі прапая Любі, Надзеі, Веры.

Ды і песні М. Віняцкага (з іх цалкам складаецца раздзел "Гары, касцёр зары...", але знайшлося ім месца і ў трэцім раздзеле "Лаўлю душой зямных пачуццяў зрух...") таксама сатканы з пачуццяў, якія спалучаюць у сабе душэўныя імпульсы, што з'яўляюцца тады, калі жадаецца споведзі. Узрушаны, што асобныя з іх выконваліся і самім аўтарам, і яго сябрамі ля каструй, калі пасля доўгага працоўнага дня хацелася адпачыць. І гэтая песня — "Свяці, Венера, зоркаю вячэрняй...":

Свяці, Венера, зорка залатая,
Узняўшыся над полымем зары...
Лядок душы маёй, дай Бог, адтае,
Пакуль агонь зіхціць твоей угары.

Верш "Плывуць лебедзі-гусі..." блізкі фальклору, але ён і адметны тым, што знаёмы матыву, прапушчаны пазтам праз сэрца, дазволіў выказаць пачуцці, блізкія многім. Прынамсі, усім, каму любая маці-Беларусь: "Раняючы крыкі ў прасінь, // Канае пакутліва восень... // Крылатыя лебедзі-гусі // Плывуць над маёй Беларуссю..."

Гэта, аднак, не значыць, што М. Віняцкі ў сваёй творчасці адыходзіць ад рамантичных момантаў у жыцці. Наадварот, ён дае ім сваю ацэнку ў паэме "Баюся, быць бядаю", што стала асэнсаваннем чарнобыльскай трагедыі. Як і многія творцы, пазт задумваецца і над небяспекай з'яўлення чарнобыльскай маральных, духоўных. І зноў жа напісанае з'явілася не само па сабе, а было падказана асабістымі ўражаннямі падчас наведвання "чарнобыльскага раёнаў" — даваўся М. Віняцкаму складаць і карты, што называюцца радыяцыйнымі.

У адзін з раздзелаў "З вымераў зорна-земных вартых..." увайшлі вершы, у якіх пазт апявае сваю прафесію. Часам, канечне, ён залішне выкарыстоўвае спецыяльныя тэрміны (на гэта звяртае ўвагу ў прадмовы "Пазычны азміут: рух праз Чарнобыль" і лаўрэат Літаратурнай прэміі імя І. Мележа Віктар Гардзей), але ў цэлым творы ўраджаюць навізнай адкрыцця: М. Віняцкі піша пра тое, пра што да яго, калі і пісалі, дык нямногія. А гэта, безумоўна, пашырае тэматычны абсяг беларускай паэзіі.

Нельга не пагадацца з ацэнкай, дадзенай творчасці М. Віняцкага тым жа В. Гардзеям: "Пазычны азміут Мікалая Віняцкага... вызначаны з мноства вымярэнняў, але, дзе б ні быў пазт, вугал судакранання з рэчаіснасцю нязменна паказвае на родную Беларусь..."

Застаецца дадаць, што са з'яўленнем кнігі "Пад крылом лебядзіным..." пабольшала яшчэ на аднаго цікавага пазта, якога, на жаль, чытачы доўгі час не ведалі досыць поўна, а толькі па асобных публікацыях у перыядыцы.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.)

СОРАК САРАКОЎ, СОРАК ВЫРАЯЎ

А ўжо ж вясна, дай ўжо ж красна,
 Да стрэх вада капле,
 да і з стрэх вада капле,
 А ўжо ж табе, хлопча,
 ясендраванька пахне.
 Вандруй, вандруй, хлопча,
 ў чыстае поле.
 За ім дзяўчынанька
 сцяжыначку поле.
 Дай сцежачку поле, вярніся,
 саколе.
 Часам напачатку спявалася
 вяснянка — просьба да старэй-
 шых:
 Благаславі, маці, вясну
 загукаці,
 Лецечка адмыкаці, а зіму
 замыкаці.
 Дай, Божа, на жыцечка род,
 на статачак плод.
 Калі гаспадар на Саракі паіў
 жывёлу, то спачатку мый свой твар
 — «каб жывёла слухала яго і на-
 бралася яго розуму». Дзяўчаты
 адразаці валасы з хвоста каровы з
 магінчымі мэтамі — каб каса вы-
 расла такой доўгай, як хвост у
 каровы. Ладзілі арэлі і весела гуш-
 каліся, каб увесь год весела жы-
 лася. Курам навязвалі прыгожыя

стужкі, каб прыгожы хлопец стаў
 мужам. Ля варот ставілі папату,
 качаргу і памяло, каб ведзьма
 з'ехала на Лысую гару. Было і
 шмат іншых мясцова адметных
 дзеянняў.
 З усіх бачаных прысвяткаў
 Саракі вельмі запомніўся кара-
 год, які паміж беластовых бяро-
 зак вадзілі святочна ўбраныя жан-
 чыны ў в. Валаўск Ельскага раёна
 (у аўтара ёсць відэафільм аб гэтым
 свяце):
 Пераймманачка, чорная
 галачка,
 Ой, рано-рано, чорная
 галачка
 Пераманіла сівага сокала,
 Ой, рано, рано, сівага сокала.
 — Ой, а я ж яго дай не маніла,
 — Ой, рано-рано, дай
 не маніла!
 Ён са мной не спаў, усю ноч
 шчабятаяў,
 Ой рано-рано, усю ноч
 шчабятаяў.
 Толькі ж заснула — яго
 не чула,
 Ой, рано-рано, яго не чула.
 Цікава, што ў Валаўску на Саракі

спяваюць самыя разнастайныя ў
 жанравых адносінах песні, водзяць
 карагод, ладзяць гульні, але ў іх
 абавязкова галоўнымі дзеючымі
 асобамі з'яўляюцца птушкі: лірыч-
 ную роздзунную «Па-за садам,
 па-за гаём галубы лятаюць», бала-
 ду «Дачка-зязюлька», жартоўную
 пра гаспадыню, якая скубе варону
 на падушку, сямейную «Ой, жу-
 раўка, жураўко» і вельмі многа
 вяснянак з гуканнем.
 Мудрыя старэйшыя людзі на Са-
 ракі перадаюць назапашаны вопыт
 праз прыказкі, прымаўкі і вы-
 слоўі-прыкметы: «На Саракі дзень
 з ноччу мераецца»; «На святыя
 Саракі не ідзі да ракі» (маецца на
 ўвазе, што лёд слабы); «Ужо свя-
 тыя Саракі — у поле саху валакі»;
 «На Саракі сей авёс у гразь —
 будзеш князь» і іншыя.
 У Валаўску на горцы вадзілі на
 Саракі выдатнейшы, асабліва ў ме-
 лодні, карагод:
 Раскапаемо гору, дай
 пасеемо ружу,
 Ой, рано-рано, дай
 пасеемо ружу.

Дай пасеемо ружу,
 дай паставім старожу.
 Ой, рано-рано, дай паставім
 старожу.
 Дай няверна старожа,
 бо пашчыпана ружа,
 Ой, рано-рано, дай пашчыпана
 ружа.
 Ой, ветрык павявае, хмарка й
 наступае,
 Ой, рано-рано, хмарка й
 наступае.
 А бацько дочку мае, гуляць
 не пускае,
 Ой, рано-рано, гуляць
 не пускае.
 На Саракі магінчай лічбай стала
 сорок. Першапачатковым імпуль-
 сам было сцярдзжэнне, што да 22
 сакавіка ў розныя мясціны вярта-
 ецца сорок выраяў. Таму трэба
 было спячы, а часам і з'есці сорок
 пампушак-піражкоў, або сорок
 галёпаў, зламаць сорок трэсак або
 дошак. Апошнія клалі сярэдзінай на
 бярвяно, і дзяўчаты на абодвух
 канцах па чарзе падскоквалі, пад-
 кідаючы адна другую, пакуль
 дошка не ламалася. У хрысціянскія
 часы лічба і святыя сталі звязвацца з

вядомымі па Бібліі сарака мучані-
 камі.
 Печыва з выявамі птушак (на
 Случчыне іх называлі «патапцамі») —
 мела магінчае, цудадзеінае зна-
 чэнне, таму іх пасля свята Саракі
 да наступнага захоўвалі за абра-
 замі разам з грамінчымі свечкамі.
 На аялікі жаль, як абрадавае
 свята прылёту птушак, вяртання на
 радзіму сарака выраяў, перамогі
 цяпла над холадам, перавагі дня
 над ноччу, свету над цемрай, свята
 павароту «на новае жыта, на новае
 лета» 22 сакавіка захавалася толькі
 ў генетычнай падсвядомасці на-
 рода, недзе ў вельмі зашыфраван-
 ным кодзе. Але яно, у гэтыя веру,
 як птушка Фенікс, «узнікне з по-
 пелу». Ужо ў дзвюх вёсках яно
 рэканструявана, адраджана ў
 прыгожым, па-мастацку аздобле-
 ным выглядзе: у в. Валаўск
 Ельскага і в. Раманавічы Ма-
 гілёўскага раёнаў.
НА ЗДЫМКАХ: фальклорны калек-
 тыву з вёскі Раманавічы Ма-
 гілёўскага раёна (мастацкі кіраўнік
 Ірына ЯКАЎЛЕВА) адраджаюць свята
 Саракі; жанчыны просяць: «Жа-
 вараначкі, прыляціце».
 Васіль ЛІЦЬВІНКА.
 Фота Анатоля КАЛЯДЫ.

НАТАТКІ НАТУРАЛІСТА

АКУНЬ

Акунь — найбольш шырока вядо-
 мая рыбаловам-аматарам ры-
 ба, самая шматлікая ў вадаёмах
 нашай рэспублікі і практычна сус-
 тракаецца ўсюды, дзе ёсць
 больш-менш чыстая вада. Аднак
 больш за ўсё любіць пасяляцца ў
 вадзе чыстай. Дробная рыба тры-
 маецца сярод расліннасці ў пры-
 бярэжных зонах вадаёмаў, буйная
 — у ціхіх затоках, дзе праводзіць
 асноўны час і выходзіць толькі на
 жыраванне.
 Акуня даволі лёгка адрозніць ад
 іншых рыб па шырокім, злёгку
 гарбатым тулаве з цёмна-зялёнай
 спіной. Асобае адрозненне прыда-
 юць яму таксама 5—9 цёмных па-
 лосак, якія цягнуцца ўпоперак це-
 ла.
 Звычайная вага акуня — 800—
 1 200 грамаў. Аднак бываюць
 асобіны вагой да чатырох
 кілаграмаў. Пры гэтым даўжыня
 цела не перавышае паўметра, та-
 му што яно расце ў асноўным у
 таўшчыню. Старыя «гарбачы» па
 вышыні маюць размер да 25
 сантыметраў і таўшчыню ў спіне
 больш за 15 сантыметраў.
 На нераст выходзіць у канцы
 красавіка — пачатку мая, у перыяд
 распускання лісця бярозы. Ікра
 акуня склейваецца ў доўгія стужкі,
 якія ён чапляе за карэнне, каменне
 і петашнюю расліннасць.
 Акунь харчуецца амаль усім
 жывым, што яму трапляецца і па-
 дыходзіць па сіле: жукамі, чарва-
 камі і іншай воднай жывунасцю.
 Асабліва любіць ракаў. Але асноў-
 ны харч — дробная рыба. Ён моц-

ны і агрэсіўны драпежнік. Пры па-
 ляванні адбівае рыбку ад стаі і,
 гучна чмякаючы сваёй вялікай
 пашчай (гэта чмяканне часам чу-
 ваць за сотню крокаў), ганяе яе з
 незвычайнай настойлівасцю. Часам
 нават выскаквае за сваёй здабычай
 на берагавыя мелі. Плаваюць акуні
 рэзкімі штуршкамі. Яны могуць
 рэзка спыняцца і зноў малаквата
 кідацца за здабычай.
 У зімовы перыяд стаі акуней
 перабіраюцца ў глыбокія ямы.
 Акуні актыўна харчуюцца, і таму
 лавіць іх можна практычна круглы
 год.
 Лепшыя месцы для лову акуня —
 закарэжаныя ямы, ля абрывістых
 берагоў, а таксама ўчасткі ва-
 даёмаў, якія пазарасталі трысня-
 гом, асакой. Яны аднолькава до-
 бра ловацца паплавочнымі і закід-
 нымі вудачкамі, спінігам, на блеш-
 нню і мармышку. Ключ акуня
 рэзка, адразу захоплівае насадку
 сваім вялікім ротам, цягне яе ўбок
 і на хаду заглытвае. У якасці на-
 садкі звычайна выкарыстоўваюць
 чарвяка, матыля, лічынікі стракоз,
 малькоў рыб, маленькіх жабак ці
 маладых п'явак. Вельмі добра ідзе
 акунь на лінячога рака, ракавыя
 шыйкі і маленькіх рачных рачкоў.
 Восенню і зімою добрыя вынікі дае
 поўля на металічную блешню,
 асабліва праз некалькі дзён пасля
 замярзання вадаёма.
 Мясца акуня, хаця і касцістае, але
 далікатнае і салодкае. Яго вяляць,
 выкарыстоўваюць для юшкі сумес-
 на з іншай рыбай, некаторыя со-
 ляць на зіму. Але найбольш смачны
 акунь смажаны ў сметанковым
 масле.
В. СТОМА,
біёлаг.

БЕЛАРУСЬ НАБЛІЖАЕЦЦА ДА ЕЎРАПЕЙСКІХ СТАНДАРТАЎ

Нарэшце і Беларусь наблізілася да еўрапейскіх
 стандартаў, праўда, пакуль што толькі ў пашто-
 вай сферы.
 Так, з 1 ліпеня гэтага
 года ў рэспубліцы ўво-
 дзіцца новы адзіны пара-
 дак адрасавання лістоў.
 Як паведамілі ў рэспублі-
 канскім аб'яднанні «Бел-
 пошта», канверты старога
 ўзору, якімі мы карыста-
 ліся для перасылкі кар-
 рэспандэнцыі па Беларусі
 і краінах СНД, ліквідуюць-
 ца. У абыходжанне бу-
 дуць уведзены канверты
 міжнароднага ўзору, што
 раней выкарыстоўваліся
 толькі для сувязі з краіна-
 мі далёкага замежжа. Да-
 рэчы, адрас атрымальніка
 цяпер патрэбна будзе
 ўказваць у правым ніжнім
 вугле канверта, а адрас
 адпраўшчыка — у левым
 верхнім.
Святлана
ШАБЛІНСКАЯ.

ЭКЗАТЫЧНЫЯ ЖЫВЁЛІНЫ

«Свет рэптылій» — так на-
 зываецца выстава, якая пра-
 ходзіць у мінскім Палацы ку-
 льтуры і спорту чыгуначнікаў.
 Тут можна ўбачыць змей,
 пітонаў, кракадзіла і іншых
 рэдкіх для нашых краёў
 жывёлін.
 Усяго на выставе прадстаў-
 лена звыш дваццаці жывёлін з
 краін Паўднёва-Усходняй Азіі,
 Афрыкі, Амерыкі.
НА ЗДЫМКАХ: мадагас-
 карскага кракадзіла дэман-
 струе Аляксандр СТАРА-
 ЖЭНКА; канхінхінскі дракон.
Фота Мікалая ПЯТРОВА.

Рэдактар
Вацлаў МАЦКЕВІЧ

ЗАСНАВАЛЬНІК:
 Беларускае таварыства па сувязях
 з суайчыннікамі за рубяжом
 (таварыства «Радзіма»).

НАШ АДРАС:
 220005, Мінск, праспект
 Ф. Скарыны, 44.

Тэлефоны: 33-01-97,
 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56,
 33-07-82.

Пазіцыя рэдакцыі і аўтараў,
 матэрыялы якіх друкуюцца на старонках
 «Голасу Радзімы», не заўсёды супадаюць.

Газета набрана, зьярстана і
 адрэдагавана ў друкарні
 «Беларускі Дом друку».
 (220041, г. Мінск, пр. Скарыны, 77).
 Тыраж 3 000 экз. Індэкс 63854. Зак. 453.
 Падпісана да друку 24.3.1997 г. у 12.00.
 Рэгістрацыйнае пасведчанне № 81.